T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

IRAK'IN COĞRAFİ ÖZELLİKLERİNİN JEOSTRATEJİK AÇIDAN ANALİZİ

Abulwahhab Ahmed Jalil JALIL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Barış TAŞ

Çankırı-2023

T.C.

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

COĞRAFYA ANABİLİM DALI

IRAK'IN COĞRAFİ ÖZELLİKLERİNİN JEOSTRATEJİK AÇIDAN ANALİZİ

Abulwahhab Ahmed Jalil JALIL

ORCID:0009-0001-0948-3526

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Barış TAŞ

Çankırı-2023

İÇİNDEKİLER

Sayfa

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ……... iii
TEZ KABUL VE ONAY……... iv
ÖNSÖZ……... v
ÖZET…….. vi
ABSTRACT……... vii
TABLO LİSTESİ……... viii
ŞEKİL LİSTESİ……. ix

1. GİRİŞ……... 1
1.1. ARAŞTIRMA PROBLEMİ……...…….…….…….... 1
1.2. ARAŞTIRMA HİPOTEZİ…….…….. 2
1.3. ARAŞTIRMANIN HEDEFİ…….……...…… 2
1.4. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ…….…… 3
1.5. ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ…… 3

2. LİTERATÜR İNCELEMESİ..... 4
2.1. JEOSTRATEJİ KAVRAMI..... 4
2.2. IRAK'IN KONUMUNUN JEOSTRATEJİK ÖNEMİ..... 5
2.3. IRAK'IN KONUMU..... 6
2.3.1. Astronomik Konum..... 6
2.3.2. Devletin Gücünün İnşasını Etkileyen Doğal Faktörler..... 7
2.4. YÜZÖLÇÜMÜ ……..... 10
2.4.1. Irak İle İlgili Olarak Komşu Ülkelerin Konumları..... 13

3. DEVLETİN GÜCÜNÜN İNŞASINDA ETKİLİ OLAN İNSAN FAKTÖRLERİ..... 18
3.1. IRAK'TAKİ NÜFUS BİLEŞENLERİ..... 18
3.2. NÜFUS BÜYÜKLÜĞÜNÜN VE COĞRAFİ DAĞILIMIN EVRİMİ..... 19
3.3. IRAK'TA NÜFUSUN DAĞILIŞI..... 21
3.3.1. Nüfus Yoğunluğu..... 29
3.4. IRAK'TA GÖÇ..... 32
3.4.1. Göçler..... 32
3.4.1.1. İç Göçler..... 32

3.4.1.2. Dış Göçler..... 33
3.5. IRAK'TAKİ İNSAN GÜCÜ VE KAYNAKLARI..... 34
3.5.1. İnsan Gücü Bileşenleri..... 36
3.6. IRAK'TAKİ AZINLIKLAR..... 38
3.6.1. Azınlıkların Tanımı..... 38
3.6.2. Azınlıkların Ortaya Çıkmasına Neden Olan Faktörler..... 39
3.6.3. Irak'taki Azınlık Türleri..... 40
3.6.3.1. Dini Azınlıklar..... 42
3.6.3.2. Devletin Gücünü İnşa Etmede Azınlıkların Etkisi..... 43

4. IRAK'IN JEOSTRATEJİK ÖNEMİ VE BÖLGESEL VE ULUSLARARASI REKABETTEKİ ROLÜ..... 44
4.1. DIŞ POLİTİKA İÇİN TEORİK ÇERÇEVE..... 44
4.1.1. 2003 Sonrası Irak-Körfez Ülkeleri..... 45
4.1.2. Irak-Türkiye İlişkilerinin Geleceği..... 48
4.1.3. 2003 Sonrası Irak-İran İlişkileri..... 48
4.2. IRAK-İRAN İLİŞKİLERİNİN GELECEĞİ..... 51

5. SONUÇ VE ÖNERİLER..... 53

KAYNAKÇA..... 55

ÖZGEÇMİŞ..... 60

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım *Jeostratejik Önemi ve Ülke Gücüne Etkisi, Irak Örneği* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

… / … / 201..

İmza

Abulwahhab Ahmed Jalil JALIL

TEZ KABUL VE ONAY

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Abulwahhab Ahmed Jalil JALIL tarafından hazırlanan "Irak'ın Coğrafi Özelliklerinin Jeostratejik Açıdan Analizi" başlıklı bu çalışma, 12.04.2023 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Coğrafya Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman	: Prof. Dr. Barış TAŞ	İmza:.....
Üye	: Doç. Dr. Murat ATAOL	İmza:….....
Üye	: Doç. Dr. Okan TÜRKAN	İmza:….....

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü önetim Kurulunun ..... tarih ve ..... sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Coşkun POLAT

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Her şeyden önce, ilk ve sonunda Yüce ve mübarek Yaradan'a çok teşekkür ediyor ve övüyoruz, Onun yardımıyla bu işi başardık. Ayrıca tezimin danışmanlığını kabul ettiği ve bizimle birlikte yürüttüğü emek, akılcı yol göstericiliği ve sağlam görüşü için değerli hocamıza (Barış TAŞ) en derin teşekkür ve minnetlerimizi sunarız. Yardımlarını esirgemeyen, dualarını esirgemeyen, saygı duyduğum tüm dostlarıma en derin teşekkürlerimi ve şükranlarımı sunuyorum.

Engelli STK'larda Gönüllü Olarak Çalışanların Gönüllülük Niyetlerinin Genişletilmiş Planlı Davranış Teorisi Çerçevesinde İncelenmesi konusu, insanları gönüllü olarak çalışmaya iten gücün belirlenmesi açısından araştırılmaya değer bulunmuştur. Bu çalışmanın hazırlanmasında tüm yoğunluğuna rağmen yardımlarını esirgemeyen değerli danışman hocam Prof Dr. Barış TAŞ'A; tezin yazım aşamasında ve tashihinde katkılarını eksik etmeyen ve eğitim hayatım boyunca gelişmeme katkı sağlayan tüm hocalarıma teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

12/01/2023

Abulwahhab Ahmed Jalil JALIL

ÖZET

Tezin Başlığı : Irak'ın Coğrafi Özelliklerinin Jeostratejik Açıdan Analizi
Tezin Yazarı : Abulwahhab Ahmed Jalil JALIL
Danışman : Prof. Dr. Barış TAŞ
Anabilim Dalı :Coğrafya
Tezin Türü : Yüksek Lisans
Kabul Tarihi : 12.04.2023

Irak'ın jeostratejik önemi, bölge olarak devlet kurma gücünün üzerine inşa edildiği en önemli temelleri temsil etmektedir. Devletin gelişimini belirlemede büyük öneme sahip olan, devletin güç yapısının oluşumuna doğa ve siyaset faktörü, Ülkenin sahip olduğu coğrafi ortamdan etkilenmektedir Irak, Ortadoğu'da ve dünyada önemli bir stratejik konuma sahiptir. Kuzeyden güneye, bu çeşitliliğin iklim çeşitliliği, tarımsal ürünler ve bunların üretim miktarları ve yoğunlukları üzerinde açık bir etkisi vardır. Nüfusun bir yerden başka bir yere, Suyun bolluğunun insanın tarımda elinden gelenin en iyisini yapmasına yardımcı olduğu yerlerde üretim potansiyeli yüksektir su genel olarak Arap dünyasında ve özelde Irak'ta devlet takviminin bel kemiğidir. Büyümeyi artırarak devletin kendi gücünü inşa etmesi sonucunda üretimin artmasında temel çekirdeğin oluşumuna katkıda bulunur ve endüstriyel ekipman ve makine kullanmada en iyi şansa sahip olan çalışma çağına giren yaşlar için, tarımla bağlantıdır çünkü bazı tarımsal ürünler ham olarak dahil edilmektedir. Sanayide ve bu alandaki malzemeler entegre bir yerel üretim çemberi oluşturmuştur. Öte yandan, Irak valiliklerinde nüfusun dağılımı ve sayılarının artması, tarımsal ürünlerin üretimini artırma ve bu alanda yani imalat alanında işçi sayısını artırma kabiliyetine sahip olup başka bir örnek ise, ham petrol veya diğer mineral maddelerin varlığı, bu elementi üretmek veya rafine etmek için çok büyük fabrikaların olması gerektiği ve bu nedenle, doğal üretim faktörü ve arasındaki bu karşılıklı bağımlılığı yaratan bu alanda yetenekli işgücü ve uzmanlığa ihtiyaç duymasıdır. Artan işgücünün temsil ettiği insan faktörü Ekonomik gücünü artıran ülkenin geliri, bu araştırmada, devletin gücünü inşa etmede doğal ve beşeri faktörlerin en önemli olduğunu ve buradan bazı komşu ülkelerin Irak'ın siyaset ve ekonomisinde önemli bir role sahip olması nedeniyle Irak üzerindeki uluslararası ve bölgesel rekabetin başladığını göstermiştir. Irak'ın maden ve tarım kaynakları aracılığıyla ve bunun için Irak ile komşu ülkeler arasındaki tüm ilişkiler, istikrarlı siyasi ve ekonomik ilişkiler olduğu sürece saygı, taahhüt ve uluslararası yasalara dayalı ilişkilerdir. Bu istikrarla birlikte ülkeyi inşa etmekte jeostratejik önem yatmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Irak, Jeostratejik Önemi, Ülke Gücüne Etkisi

ABSTRACT

Thesis Title : Geostrategic Analysis of the Geographical Features of Iraq
Author : Abulwahhab Ahmed Jalil JALIL
Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Barış TAŞ
Department : Geography
Thesis Type : Master's Thesis
Date : 12.04.2023

The geostrategic importance of Iraq represents the most important foundations on which state-building power as a region is built. The nature and politics factor, with its position, enters the formation of the power structure of the state, which is of great importance in determining the route of the state. Iraq has an important strategic position in the Middle East and in the world. From north to south, this diversity has a clear impact on climatic diversity, agricultural products and their production volumes and intensities. Population from one place to another, Where the abundance of water helps man to do his best in agriculture, because water is the backbone of the state calendar in the Arab world in general and Iraq in particular. It contributes to the formation of the basic core in increasing production as a result of the state building its own power by increasing growth, and for the working-age ages who have the best chance at using industrial equipment and machinery, it is the link with agriculture because some agricultural products are included in the raw. Materials in industry and in this field have formed an integrated local production circle. On the other hand, the increase in population distribution and numbers in Iraqi governorates has the ability to increase the production of agricultural products and increase the number of workers in this field, i.e. manufacturing, another example is the presence of crude oil or other mineral substances, requiring very large factories to produce or refine this element. and therefore it needs skilled workforce and expertise in this field that creates this interdependence between the natural factor of production and The human factor represented by the increasing workforce Income of the country that increases its economic power, The study shows that natural and human factors are the most important in building the power of the state, and from there, some neighboring countries have an important role in Iraq's politics and economy, as well as international and regional influence on Iraq. showed the beginning of competition. All relations between Iraq and neighboring countries through Iraq's mineral and agricultural resources are relations based on respect, commitment and international law, as long as there are stable political and economic relations. With this stability lies geostrategic importance in building the country.

Keywords: Iraq, Geostrategic Importance, Its Impact on Country Power

TABLO LİSTESİ

Tablo No: **Sayfa**

Tablo 2-1: Komşu ülkelerle Irak sınırının uzunluğunu (km) olarak göstermektedir. 10

Tablo 3-1: Yıllara göre Irak nüfusunun büyüklüğü (1997-2021) 21

Tablo 3-2: (2021) yılı için Irak'ın kentsel ve kırsal illerinin nüfus dağılımı 23

Tablo 3-3: Irak valiliklerinin 2021 yılı genel nüfus yoğunluğu 31

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil No: **Sayfa**

Şekil 2-1: Irak'ın yerini gösteren (1) numaralı harita 9
Şekil 3-1: 1997-2021 dönemi için nüfus büyüklüğünü göstermektedir 21
Şekil 3-2: Harita No. (2) kentsel nüfus nağılımı 25
Şekil 3-3: Harita No. (3) kırsal nüfus dağılımı 26
Şekil 3-4: Harita genel yoğunluk oranı 32

1.GİRİŞ

Jeostratejik yapı devletin gücünü inşa etmede açık bir etkiye sahiptir. Irak'ın uluslararası gücünü ortaya koymak bölgedeki ve dünyadaki etkili siyasi eylem yapısının öz gücünü inşa etmeye devam etme ihtiyacını belirlemek, Irak'ın tam egemenliği için sağlam bir temeldir ki bu araştırmacının bu konuya yaklaşmak için ortaya koyduğu ana motivasyondur. Tezin amacı, Irak'ın egemenliği doğrultusunda, coğrafi yapının özellikle jeopolitik açıdan, özellikle Arap yarımadasında ve genel olarak çevredeki bölgeye Arap dünyasının doğu kanadı olarak ve büyük ülkelerin siyasi davranışları üzerinden işlerin gidişatını ve siyasi olayları gözden geçirmede, alanın devlet gücünü inşa etmede, eski zamanlardan beri, ülkenin gücünü artırmakta iç ve dış etkilerle, bu ülkenin ve komşu ülkelerin zenginlikleri üzerinde sömürgecilik ve kontrol akışına yol açan önemli bir stratejik konumla karakterize edilmektedir. Bölgedeki ve dünyadaki uluslararası çatışmaların her zaman bölgede ve dünyada kazanımlar elde etme peşinde olduğu bilinen bir gerçektir. Irak bu jeopolitik çatışma alanının neresindedir, tezin temel sorusu budur.

Bilinen tüm boyutlarıyla gerçeklikten ve Koşullar çerçevesinde soruyu yanıtlamak için, iki büyük güç ile yerel güç arasındaki ilişki, ikincisinin etkinliğine bakılmaksızın yerel güç, iki büyük güce belirli bir iş birliği yolunu dayatabilecek belirli bir yeteneğe sahip olmalıdır, böylece hakkı olan herkes hakkını alır (Boufer.A. 1970, p. 30). Akıldan çıkmayan gerçek şu ki, çağımız güç ve caydırıcılık çağıdır bu nedenle araştırma, Irak'ın konum olarak stratejik önemine, sınırlarına, potansiyellerine ve bu bölgenin çerçevesine giren maddi ve insan kaynaklarına odaklanarak Irak devletinin yapısındaki güç unsurlarını ele alacak olup sonra, devletin sağlam yapısının yanı sıra devletin zayıflığı veya gücü üzerinde çalışan sosyal dokuyu inşa etme yoluna bu yetenekleri koymak için amaçlı bilimsel programcıya yatırım yapma yöntemi uygulanacaktır.

1.1. ARAŞTIRMA PROBLEMİ

Irak'ın jeostratejik önemi, öznelliğin gücünde önemli bir ana kaynaktır. Araştırma sorunu, burada ülkenin jeostratejik önemi ve gücünü inşa etmede ilerlemesine

yardımcı olan şeylerin gidişatı hakkında birkaç soruya dayanarak tanımlanabilir. Bu sorular;

1. Irak'ın uluslararası gücünü inşa etmede konumun ve diğer doğal faktörlerin etkisi var mıdır?

2. Irak, nüfusun özelliklerinin coğrafi dağılımı açısından uluslararası yapısını nasıl güçlendirebilir?

3. Irak devletinin inşasının gücü veya zayıflığı üzerinde komşu ülkelerin siyasi ve ekonomik etkileri var mıdır?

4. Azınlıkların devletin gücünü inşa etmede olumlu veya olumsuz etkileri olduğunu nasıl görebiliriz?

1.2. ARAŞTIRMA HİPOTEZİ

Araştırmanın önemi, çalışma probleminin sorularına olası veya hipotezleri aşağıdaki gibi özetlenebilir.

1. Irak'ın gücü, jeostratejik bir güç oluşturmanın en önemli nedenlerinden biri olan seçkin konumundan, su kaynaklarının varlığından ve arazisinin çeşitliliğinden kaynaklanmaktadır.

2. Nüfus özellikleri, ülkenin iç ve dış gücünü inşa etmede açık bir etkiye sahip olup bunun için etkin yatırımlar yaparak ekonomiyi yükseltmekten sorumludur.

3. Komşu ülkeler, ülkenin iç politika hareketinin en önemli nedenlerinden biri ve Irak'ın yeteneklerini doğrudan etkileyen siyasi ve ekonomik ağırlığı olan en önemli ayaklardan biri olarak kabul edilmektedir.

1.3. ARAŞTIRMANIN HEDEFİ

Araştırmanın amacı, jeostratejik öneminin gerçekliğini ve devlet gücünü inşa etmedeki etkisini ortaya çıkarmak ve onu coğrafi olarak analiz edip içindeki etkin ve etkili gücün boyutunu ortaya çıkartmaktır. Çalışma, ister doğal ister beşeri olsun, nüfusun coğrafi dağılımının etkisini ve devletin gücünü artırmada hangi alanların önemli bir role sahip olduğunu ve ülkenin egemen birliğinin inşasını artırmada etkili

olan en önemli araçları belirlemeyi ve Irak ekonomisinin yükselmesini destekleyen en önemli ayaklardan biri olan tarım ve sanayi başta olmak üzere, devletin gücünü inşa etmenin en önemli sorunlarının üzerinde durmayı da hedeflemektedir Heterojen bir coğrafyada nüfusun dağılımı ve arazi uluslararası gücün oluşmasında önemli bir faktördür.

1.4. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Çalışmanın önemi, devletin inşasında insan gücü konusunun yanı sıra, nüfusun doğal kaynakları, konumu ve coğrafi dağılımını vurgulamaktadır. Azınlıkların iç veya dış göçle ilişkisi göz önüne alındığında, Irak'ın kendi gücünü inşa etmede heterojenlik ve parite en önemli faktörlerden biri olarak kabul edilmektedir. Çünkü nüfusun coğrafi dağılımı, genç gruplara güvenerek çalışabilme becerisinde önemlidir. Ülkenin üretim kapasitesini artırmaktan veya bu kapasiteyi azaltmaktan sorumlu olan, işsizlikle temsil edilen, bireyin yeni bir yerde iş bulma yeteneğini sınırlayan göçmen faktörü kadar iş fırsatları vaadi, siyasi, ekonomik veya sosyal sorunlara yol açmaktadır. Bu araştırma, ülkenin üretken kurumlarının inşasını geliştirmek için ekonomik değerini yükselten en önemli noktalarda ulaşabileceği sonuçlara hizmet edebilir.

1.5. ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ

Çalışma metodolojisi, araştırmacının gerçeğe ulaşmak için izlediği yol olarak tanımlanmaktadır. Bunlar devletin gücünün inşasında açık bir etkiye sahip olan faktörler olup bu nedenle bilimsel olarak gereklidir ve çalışmanın amaç ve problemine dayalıdır. Betimsel (analitik) yönteme güvenildiği durumlarda, çalışmada bu yöntem, çalışma konusunun doğal ve beşerî faktörlerini ortaya çıkarmak ve bunların jeostratejik özelliklere etkisini analiz etmek için kullanılmıştır. Bu çalışma, genellikle komşu ülkeler ve iç faktörlerle sınırlı olan bölgedeki çeşitli aktif boyutların jeostratejik boyutlarını ortaya koyma girişimidir. İstatistiksel verileri kullanarak nicel ve nitel yöntemin yanı sıra, haritaların oluşturulmasında ve nüfusun coğrafi dağılımının gösterilmesinde (ARC GIS) CBS teknoloji programlarının kullanılması, sonuçların araştırılması ve ülkenin yaşadığı sorunları azaltmak için en önemli çözümlerin geliştirilmesi jeostratejik bir güç inşa etmekten geçmektedir.

2. LİTERATÜR İNCELEMESİ

2.1. JEOSTRATEJİ KAVRAMI

Jeostrateji terimi iki heceden oluşur: yer anlamına gelen "geo" ve strateji anlamına gelen "strateji". Ancak buradaki strateji, uygulama alanında askeri planlamaya işaret eden eski anlamını kapsamaktadır (Al-Saif, 2014). Daha ziyade, bilimsel veya uygulamalı çerçevesinde planlamanın tüm yönlerinde çalışmak için askeri eylemi aşan çağdaş anlamda ele alınmaktadır. Başka bir deyişle, jeostrateji, ülkenin ekonomik ve politik sorunlarının anlaşılmasında kullanımı açısından doğal çevre ile ilgilenen siyasi, ekonomik ve askeri planlama olarak bilinen üçüncü bir anlam üretmek için arazi ve strateji olmak üzere iki anlamı uluslararası bir karakter olarak birleştirmektedir (Al-Qassab vd., 1979). Bazı düşünürler, devletin stratejik konumunu ve devletlerle olan ilişkisi üzerindeki etkisini incelemek ve barış ve savaşta gücünü ve konumunu belirlemekle ilgilenen bilim olduğunu iddia etmişlerdir. Ancak jeostrateji kavramının sahaya indirgenmesi ve sınırlandırılması, kapsayıcılığını engelleyen ve kapasitesini sınırlayan bazı ciddi girişimlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Devlet ve bölge açısından aralarında bir fark olduğu için jeostrateji ve jeopolitik arasında ayrım yapmak gerekmektedir. Devlet, jeopolitikte temel analiz birimini oluştururken, bölge jeostratejide entelektüel inşa birimini oluşturmaktadır. Jeostrateji, özelliklerini ve devlet üzerindeki etkisinin boyutunu incelerken, işlevsel olarak jeopolitik, devletin bölgedeki hareketini incelemektedir (Abdullah, 1984). Dolayısıyla, bölge açısından jeostrateji ve jeopolitik arasında temel bir fark görmek mümkündür. Jeostratejik bölgeler küresel bir uzantıya ve belki de dünyanın birden fazla kıtasına sahipken, jeopolitik bölge, içerdiği bölgedeki coğrafi koşulların birliğini ifade etmektedir, yani alan olarak jeostratejik muadilinden daha küçüktür (Okla, 2008). Dolayısıyla, genel anlamda jeostratejinin, araçların amaçlara uygunluğu ile ilgili olduğu için, esas olarak askeri ve siyasi planlamayı etkileyen

jeopolitik faktörlere göre yönlendirilen bir dış politika türü olduğu sonucuna varılmaktadır (Recep, 2010).

2.2.IRAK'IN KONUMUNUN JEOSTRATEJİK ÖNEMİ

Irak'ın önemli stratejik konumu, Irak, Suudi Arabistan ve İran'ı içeren ve kendi çerçevesindeki ülkeleri tarihi ve kültürel ilişkilerle iç çemberin ülkeleri olan Kuveyt, Katar, Bahreyn ve Birleşik Arap Emirlikleri'ne bağlayan ara çemberin bir parçasıdır. Birleşik Arap Emirlikleri, büyük bir petrol zenginliğine sahip olmasıyla siyasi ve sosyal zayıflık ile karakterize edilen (Al-Ani ve Al-Barazi 1979), Irak'ın konumu ve maddi imkânları, sömürgeci güçlerin gözlerini Irak'a çevirmesine neden olmuştur. Bu, İngiltere'nin kontrolünde ve 1958'e kadar Irak'a yayılan üslerinin kurulmasında somutlaşmış olup tüm bu üslerin bölgedeki ve Hindistan yolundaki İngiliz çıkarlarını savunmanın, Sovyetler Birliği'ne ve sıcak sulardaki emellerine karşı durmanın yanı sıra ABD'nin koordinasyonunda durduğu devrimdir. Irak'ın Bağdat Paktı askeri komitesine üye olarak girmesi, ardından İngiltere'nin Irak'ı kontrol etmesine yol açmıştır.

ABD nin Tahran, Türkiye, Libya, Etiyopya ve Güneydoğu Asya'da kurduğu çevrelerin hükümlerine, ancak tüm bunlar Irak devrimi yüzünden tahminleri boşa çıkartmıştır (Al-Qassab vd., 1979). Bağımsızlıklarını özel bir önem taşıyan Irak sahasında saklayan, siyasi hareketi sömürge egemenliği sayesinde yasallaştıktan sonra, 1958 Temmuz devrimi ardından siyasi harekette kısmi özgürlüğe sahipti. Bu nedenle Irak, Arap Körfezi'nin başında yer alan, sömürgeci ve yayılmacı çıkarları tehdit eden bir güç haline gelmiş olup Irak bu aşama çerçevesinde jeostratejik konumsal önemini kazanmıştır. Bu, Irak ve çevresinin tür (dinamizm) ile benimsemenin ve onu sabit bir faktör değil, değişken olarak görmenin önemini doğrulamaktadır. Irak'ın, bölgenin avantajlarını ve konunun armağanlarını birleştiren çok önemli bir stratejik konuma sahip olması, Irak'ı yalnızca siyasi sınırları ve petrol kaynakları zenginliği ile değil, aynı zamanda Tüm Orta Doğu bölgesinin çevresinin sınırları dâhilinde çağdaş Amerikan stratejik düşüncesinin temel taşı haline getirmektedir (Al-Sammak, 2015**).**

Irak, tarafından tanımlanan dünya'nın çekirdek bölgesinin kenarında, yani dünya'nın çekirdeğini çevreleyen iç hilal bölgesi içinde yer almaktadır. Büyük ülkelerin hesaplamalarında önemli bir stratejik konuma sahiptir ve bu konumun siyasi ve ekonomik koşulları üzerinde büyük etkisi olmuştur (Al-Saadi, 2009). Dünyanın

kalbini kontrol edebilen ve rekabet edebilen Amerika Birleşik Devletleri'nce seçilmiştir. Hedeflerine ulaşmak için bir başlangıç noktası olarak güvenlik ve stratejik boşluktan muzdarip Orta Doğu Köklerini tesis etmek için bazı ülkeleri işgal ettiğinden ve bu işgal altındaki ülkeler, Amerikalıların ilgi ve odak noktası olan stratejik bir avantaja sahip olduklarından, Irak'ın işgalindeki ilk hedefleri kuşkusuz, Irak'a açılan kapıdan Ortadoğu'daki petrolü, doğal ve insan kaynaklarını kontrol altına almak ve böylece dünya üzerindeki kontrolünü dayatmaktır (Al-Buraizat, 2008).

2.3. IRAK'IN KONUMU

Bu tezde ele alınan çalışma, Irak'ın jeostratejik önemini incelemeye odaklandığından, konum (Location) ve göreceli kavramına ve ardışık tarihsel dönemlerde meydana gelen gelişme ile değişimi ile ilişkidir (Al-Nuaimi, 1975), Irak sahasının jeostratejik konumunu değerlendirmek için, bölgenin zelliklerine ve içeriğine (olumlu ve olumsuz) coğrafi ve siyasi kurallarla uyumuna odaklanmak gerekmektedir.

2.3.1. Astronomik Konum

Irak'ta boylam ve enlem bakımından konum – 45-38° ve – 45-48° doğu boylamları arasındadır. Arazisi büyük ölçüde havzalardan oluşmaktadır. Kuzeybatıdan güneydoğuya doğru yüzölçümü 446.438 km^2'dir. Türkiye ve İran yüzölçümüne göre küçük bir alandır. Bu genişleme sayesinde Irak, yaklaşık 925 km uzunluğunda ve yaklaşık 950 km genişliğinde Kabaca dörtgen bir şekle sahiptir. Irak'ın şekli düzensiz olduğu için bu rakamlar Irak'ın uzantılarının sadece uç noktalarını temsil etmektedir. Irak'ın enleme göre uzantısı ise = 30 – 5° 29 ve = 50 – 22° 37 kuzey enlemleri arasında yer almaktadır (Al-Khalaf, 1959). Bu konumun önemi, içindeki iklim durumunu büyük ölçüde belirlediği için ekonomik koşulları etkilemesinden kaynaklanmaktadır. Kuzey ılıman bölgenin güney kesiminde yer alan saha, nispeten yüksek sıcaklıklar ile karakterize edilmektedir, bu da büyüme mevsiminin uzunluğu üzerinde bir etkiye ve tarımsal kendi kendine yeterliliği sağlamak için içinde farklı türde tarımsal ürünler yetiştirme olanağına sahiptir (Al-Khalaf, 1959).

2.3.2. Devletin Gücünün İnşasını Etkileyen Doğal Faktörler

A. Suya göre konumu

Irak, birçok denizle (Akdeniz, Karadeniz, Arap Körfezi, Kızıl, Hazar ve Arap Denizi) çevrili bir bölgede yer almasına rağmen, Basra Körfezi'ndeki 60 km'lik mesafe dışında deniz sınırı yoktur, bakınız, harita No. (1). Basra Körfezi'ndeki limanların bu dar ve doğal deniz görünümüne bakarsak (Al-Ani ve Al-Barazi, 1979), özellikle de üzerinde İran'ın doğu gözetimi ile darlık ile karakterize edilen Hürmüz Boğazı dışında Irak'ın site üzerinden deniz limanlarının darlığından muzdarip olduğu fark edilmektedir.

Buna rağmen Irak ticaret alışverişini genişletmek için bu limandan yararlanmıştır. Burada belirtmek gerekir ki, Irak'ın Basra Körfezi'ne bakışı, darlığına rağmen Pazar açısından özel bir önem kazanmaktadır, (1) numaralı haritaya bakınız. Doğu Akdeniz'de sona eren deniz yolu ise, uzun mesafe nedeniyle Irak'a (*) sınırlı ticari fayda sağlamaktadır. Bu konunun olumsuz yanı, 1958'de yaşanan bu yol üzerinden Irak'ın askeri olarak tehdit edilmesi ihtimalidir. Birleşik Devletler 1958 Temmuz Devrimi'ne son vermek için güçlerini Lübnan kıyılarına çıkardığında (Abdel-Hamid, 1972), 1902'de denizcilik teorisinin yazarı olan Amiral Mahan kitabına odaklanmıştır (Geçmişe ve geleceğe bir bakış). Uluslararası ilişkilerde, Irak'ı göz ardı eden Arap Körfezi bölgesinin Hindistan'a giden yolun askeri, ticari ve siyasi kontrolü açısından önemi üzerine, o zaman İngiliz uzmanlar Fırat Nehri'ni Uzak Doğu'ya seyrüsefer için kullanmanın fizibilitesine ve İngiltere'nin o zamanki emellerine hizmet etmeye odaklanmıştır (Salih, 1968).

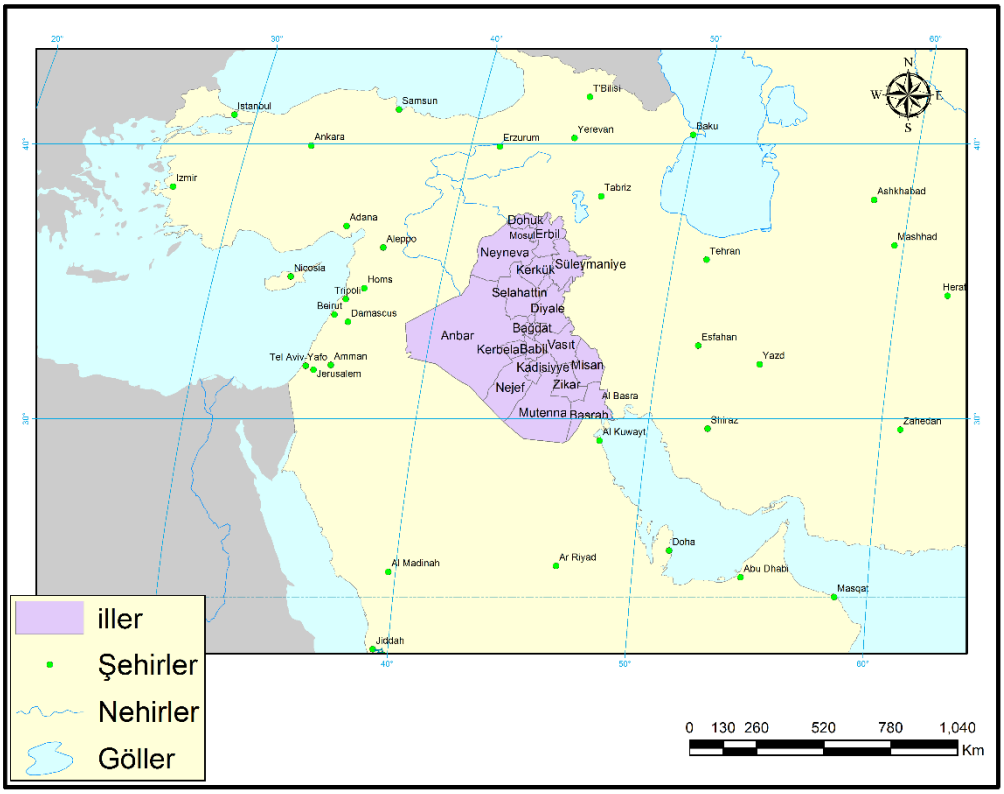
B. Özel Konum

Irak'ın güneybatı Asya'daki konumu, onu Asya'daki Doğu dünyası ile Akdeniz ve Avrupa dünyası arasında bir kara geçişi haline getirmiş olup onu bir yönetim merkezi olarak uluslararası bir öneme sahip hale getirmiştir ve antik çağlardan beri uluslararası çatışmalar üzerinde belirleyici bir etkisi olmuştur. Bu merkez, özellikle Birinci Dünya Savaşı günlerinde Irak'a yönelik birçok kampanyaya sahne olmuştur. Akdeniz dünyasını bir yandan Avrupa'ya, diğer yandan Irak'tan geçen Güneydoğu Asya'yı birbirine bağlayan önemli kara geçişlerinden biri de Horasan Yolu'dur.

Güneybatı Asya haritasına bakarsak, arazi farklılıklarına rağmen Irak'ın iki bölge arasında yer aldığını, ancak doğal kaynak eksikliği açısından benzer olduklarını görürüz. Kuzeyde ve doğuda yarı çorak dağlar ve tepeler, batıda ve güneyde ise çöller ve tarım, su tesisleri ve diğer avantajlardan yoksun topraklar vardır. Buna Irak'ın sularının bolluğu ve topraklarının düzlüğü ile ayırt edildiğini de eklersek, Irak'a komşu bu toprakların sakinlerinin Irak'a gelip oraya yerleşmek (Richard, 1925) arzularından açıkça anlaşılmaktadır. Kervanların geçtiği Mezopotamya Vadisi'nin yansıması Dicle Vadisi'ni Antakya'ya kadar kesimine gelince, Halep'ten veya Fırat Vadisi'nden Beyrut'a ve bu Fenike kıyılarının limanlarına Irak'ın doğu ve kuzey taraflarından geçerek ulaşılabilmektedir.

Güney cephesine ve Arap Yarımadası'na doğru uzantısına gelince, Irak, önemli bir özellik olan bu siyasi birim için Arap nüfusunun çoğunluğunu Irak'a hazırlamıştır. Irak sahasına dahil edilen bu geçişler sayesinde, Irak'ın (Orta Doğu'nun kalbi) olarak anılması şaşırtıcı değildir, çünkü (1) numaralı harita bu kalbin coğrafi konumunu göstermektedir (Zaki, 1975) (Şekil 2.1).

Şekil 2-1: Irak'ın yerini gösteren (1) numaralı harita

Irak'ın günümüzdeki konumu ve önemi jeopolitik teoriler çerçevesinde yer alan analizlere uygunmudur? Irak, Arap dünyasının bir parçası olarak bu teorilerin sahiplerinin verdiği ilgiden payını almıştır. Dünya çekirdeği teorisine göre Irak, kuzey ve güney kalbini birbirine bağlayan köprünün bir parçasıdır. Ayrıca, bu teoriye göre Irak, Avrupa kıyılarını, Arap Yarımadasını, Güneydoğu Asya kıyılarını ve Hindistan kıyılarını içeren iç hilal içinde yer almaktadır. Hindistan ve Çin'in büyük bir bölümü, Rus Türkistan'ından Güneydoğu Avrupa'ya kadar uzanan bozkırları içeren dayanak noktasını çevrelemektedir. Irak, doğudan İç Bereketli Hilal'in ucunda, yani adanın kalbinde, antik dünyanın üç kıtası arasında yer aldığından, coğrafi konumu, bu kıtaları birbirine bağlayan yol üzerindeki kontrolü nedeniyle büyük küresel stratejik öneme sahiptir (Abdel-Wahab, 1992). Irak'ı da içine alan Arap Asya, kara çerçevesi içinde yer alır ve kara çerçevesi, kalbin etrafında hilal şeklinde bir alan oluşturmaktadır. Rusya'nın kalbine doğru atlama alanını oluşturan Irak'a komşu İran topraklarını kapsadığı yerler mevcuttur (Hussein, 1976).

Irak'ın kara sınırları arasında Irak'tan kuzeyden ve doğudan yaklaşık 377 ve 1300 km uzunluğunda, Türkiye ve İran olmak üzere altı ülke bulunmaktadır. Irak'ın toplam kara sınırları, diğer dört Arap ülkesi ile çevrili iken: kuzeybatıdan Suriye 600 km'ye varan sınırlar ve batıdan Ürdün sınırları 178 km'ye ulaşmaktadır. Güneybatıdan yaklaşık 812 km'lik sınırlarla Suudi Arabistan ile, güneyden ise yaklaşık 195 km'lik sınırlarla Kuveyt bulunmaktadır. Tablo 2.1'de gösterilmiştir.

Tablo 2-1: Komşu ülkelerle Irak sınırının uzunluğunu (km) olarak göstermektedir.

Komşu ülkeler	Sınır uzunluğu (km)	Oran %
İran	1300	37.6
Suudi Arabistan	812	23٫5
Suriye	600	17٫3
Türkiye	377	10٫9
Kuveyt	195	5٫6
Ürdün	178	5٫1
Toplam	**3462**	**100**

Irak'ın komşu ülkelerle ulusal ve dini ortaklıklar paylaştığı görülmektedir. Bu sınırlar kalıcı istikrara ve bu ülkelerin bazılarıyla ekonomik çıkar alışverişine sahne olmasına rağmen seksenli yıllarda Irak'ın yaşadığı siyasi koşullar ve karar vericiler

arasında siyasi bilinç eksikliği, bazı komşu ülkelerle ilişkilerin bozulmasına neden olmuştur (Klewi, 2014).

2.4. YÜZÖLÇÜMÜ

Ülkenin büyüklüğü, stratejik ve askeri öneminin yanı sıra birincil kaynaklarının çeşitliliğini sağlama olanaklarını da beraberinde getirmektedir. Bu nedenle, geniş alanlara sahip ülkelerin, büyük boyutlarını ve ekonomik kaynaklarını ve arazilerinin niteliksel çeşitliliğini doğru yönde kullanma becerisine sahip olduklarında uluslararası politikada etkili güçler haline gelebileceğini görmekteyiz. Amerika Birleşik Devletleri ve Çin'de olduğu gibi hedeflerine ulaşan (Abdul-Razzaq, 1976) ve büyüklüğü, ekonomik kaynakların çeşitlendirilmesine izin vermesine rağmen bu durum her zaman bu şekilde olmamaktadır. Irak'ın alanının 446,438 km^2 olarak tahmin edildiği ve topoğrafyanın şu oranlara göre dağıldığı görülür. Çöller (% 38), dağlar (% 21), dalgalı araziler (% 9,7) ve bataklıklar ve göller dahil ovalar (% 30,2), tarafsız alanın yarısı (% 0,8) ve karasuları 14.5 m derinliğinde olup yüzeyi doğal kaynakları paylaşan dağ zirvelerinden oluştuğu için toplam alanın % 0,2'sidir. Bol su kaynakları, döviz kazandıran turistik alanlardır. Nakit dolaşımının genişlemesine katılmakta olup buna ek olarak bölge, çeşitli ekonomik sektörlerin birçok faaliyetini inşa etme sürecinde ekonomik getirisi olan doğal ormanların büyümesi için uygun doğal ortam koşullarına sahiptir.Tepelerden geçen yüksek plato ve dağlar içerdikleri değerli minerallerle doğal kaynakları paylaşmaktadırlar. Cam ve tel üretimi için önemli bir hammadde kaynağı olmasının yanı sıra birçok mahsulün üretilebilmesi için koşulların sağlanmasına katkıda bulunmasına ek olarak, ova ve onun bataklıkları ile sulak alanlar örneğin kâğıt gibi birçok endüstri için hammadde sağlanmasına katkıda bulunmaktadır. Getirisinin yanı sıra ülkedeki hayvancılığı destekleyen hayvan sürülerinin yetiştirilmesi için iyi koşullar sağlamaktadır. Piyasa açısından dağlık bölgenin zincirleri Irak'ın Suriye, Türkiye ve İran ile ortak sınırlarına kadar uzanmaktadır. Batı, kuzey ve doğu yönünde doğal ve zapt edilemez bir bariyer oluşturacak şekilde engebeli ve dik yamaçları, dağlık kütleleri oluşturmaktadır. Bu nedenle vadiler daha az geniş ve ulaşım için uygun durumdadır bu da bu vadilerin çevredeki dağlara göre eğim değerlerinin az olmasına ve ovalık alanlarda ekonomik faaliyetlerin gelişmesine olanak sağlamaktadır (Khasbak, 1973).

Arazi dağlar, platolar ovalar ve vadiler ile temsil edilmekte olup ülke arazilerinin sahip olduğu değerin tahmin edilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Coğrafi unsurlar ve devlet ekonomisinin kişisel özelliklerini karmaşık hale getirmektedir.Dağlık alanlar, yeryüzünün yüzeysel tezahürlerinin ön saflarında yer alır ve genellikle mineral ve bitki örtüsü bakımından zengin alanlar ile temsil edilmektedir. Ova alanları sadeliği, yapı kolaylığı, yerleşimi, arasındaki iletişim gibi özellikleriyle bu alanda öne çıkmaktadır. Dağlık alanların kaynak veya su temini alanları olması, turistik çekiciliğe sahip alanlar olması nedeniyle bahsedilenler dışındaki ekonomik önemi özetlenmiştir. Askeri öneme gelince, sınır bölgesinde yer alan dağlar, devleti ve istikrarını korumak için aşılmaz bir baraj oluşturabilmektedir. Bu alanların birçok ülkenin doğumu için ilk ortamlar olması şaşırtıcı değildir. Güney Amerika'da Kolombiya, Ekvador, Venezüella gibi dağlık bölgelerde çok sayıda ülke mevcut olup bu bölgelerden komşu ovalara kadar nüfuzları vardır.

İran Dağlar tarafından doğal korunaklı konumda bir ülkedir. İran zamanla, dağlık alanın dışına taşmış ve etkisini kuzeyde Hazar Denizi ile Arap kıyıları arasında uzanan düzlüklere kadar genişletmiştir. Güneyde körfez, Türkiye de Küçük Asya platosu bölgelerinde doğmuştur. Daha sonra etkisi sıradağları aşmış, Karadeniz, Ege Denizi ve Akdeniz kıyıları da ona yakınlaşmıştır. Örnekleri çoktur. Devletin kuruluş aşamasında dağlar, nüfuzunun yayılmasına ve bulunduğu bölge üzerindeki kontrolünün hükümlerine doğal bir engel teşkil edebilmektedir. İran'a benzer Bir örneği Transilvanya Dağları oluşturmaktadır. İlk başta onları Avrupa'nın bu bölgesindeki insan dalgalarının istilasından koruyan Roma İmparatorluğu'nda ve komşu alanlardan gelen istilalar onlara yöneldiğinde özel bir öneme sahiptiler. Ama şimdi Transilvanya dağlarının Romanya'nın merkezindeki uzantısı, Romanya'nın doğu ve güney bölgeleri ile kuzey ve batı bölgeleri arasındaki iletişimi engellediği için bir yük oluşturmaktadır. Ancak Romanya, ülkenin parçalarını birbirine bağlamak için bu dağlardaki demiryollarını genişleterek bu durumun çoğunu hafifletmiştir.

Ovalara gelince, arazilerinin düzlüğü, içlerindeki hareket ve iletişim faktörlerinin esnekliği ve insan yerleşimine olanak sağlamaları nedeniyle ekonomik ve askerî açıdan daha önemlidirler. Maden kaynakları ve tarımsal zenginlik bakımından da zengindir. Ovalar en yüksek nüfus yoğunluklarına tanık olmakta ve dünya nüfusunun yarısından fazlasının yoğunlaştığı en büyük küresel şehirleri ovalarda

kucaklamaktadır. Ilıman ve sıcak ılıman ovalar mevcuttur. Soğuk bölgelerde sıcak alanlar vardır, düz alanlar vardır, kuru alanlar ve yağışlı alanlar, vb., ova bölgelerinin Babil İmparatorluğu gibi büyük imparatorlukların doğuşuna tanıklık ettiğini ve (Vir Gref) bu konuda (Al-Ansari, 1956), coğrafi koşulların Babil'in büyüklüğünün arkasında olduğunu söylediğini belirtmekte fayda vardır. Tarımını, ticaretini geliştirmiş ve medeniyetlerinin inşasına katkıda bulunmuştur. Bununla birlikte, düz alanlar istilacılar için erişilmesi kolay bir alan oluşturmaktadır ve bu da Babil'i birçok istilaya maruz bırakmakmıştır. Sonuçlarından biri, kendini savunma sevgisi ve yaşamın gerekliliklerinden biri olarak kendi kendisiyle savaşma inancı yaratmaktır (Abbas, 1970). Ancak ova bölgelerinin askeri önemi, arazinin düzlüğü fetih sürecini ve devlete doğru ilerlemeyi kolaylaştırdığı için dağlık bölgelerle kıyaslanamamaktadır.

Dağ engellerinin olmaması, hareket ve iletişim faktörlerinin devlet üzerinde daha etkili olmasını sağlamaktadır. Ancak bu ovalar veya akarsu vadileri boyunca zor alanlar bulunursa, işgali büyük ölçüde engellemektedirler. Almanlar, İkinci Dünya Savaşı'nda Rusya'nın güneyindeki Ukrayna ovalarını geçmek için büyük fedakarlıklar yapmışlardır. Belki de piyade ve gerilla savaşı için iyi bir sahne olan dağlık alanların aksine, tank ve kalkan kullanımı için en iyi askeri alanların ova alanları olduğunu belirtmekte fayda vardır.

Soğuk bölgelerin günümüzde Batı Avrupa, Kuzey Amerika ve diğer uygarlıklarda temsil edilen çağdaş şehrin önemli merkezleri haline geldiği yerler mevcuttur. Ancak iklimin doğrudan etkilerle (tarım ve konut) sınırlı kalmayıp maden kaynaklarına da uzanan etkilerini de unutmamalıyız. Birçok durumda olduğu gibi Doğal kaynaklar ile belirli iklim özellikleri arasında ortaya çıkan ilişkiler mevcuttur. Alüminyum, magnezyum, titanyum ve diğerleri gibi hafif metal grupları bunlara örnektir. Çöl bölgeleri, alan olarak genişlerse önemli bir nüfus için yaşam yaratabilir ve bu durumda önemli bir ülkeyi kucaklayabilirler çünkü çöller bu bölgeleri yurtdışından gelen istilalardan korur ve tarih bize bu özelliğe sahip birçok uygarlığı anlatmaktadır.

Mısır uygarlığı (Firavunlar) ve diğerleri gibi çöl bölgelerinde kurulmuştur. Ayrıca bilimsel ve teknolojik ilerleme, insanın yüzey sularını adil bir şekilde kontrol etmesini sağlamış ve Irak'taki Ninova Valiliği'ndeki Musul Barajı'nın yanı sıra bir kısmını ihtiyaç duyulan yerlere transfer etmeyi başarmıştır. Ayrıca iklim koşullarının

insanı ilerlemeye ve onu takip etmeye iten teşviki yarattığı da söylenebilir. Gerçekten de mevcut ısı ve nem ile tropikal bölgeler, hayvanların yaşam araçlarını sonuna kadar kolaylaştırabilmektedir. Ancak tropikal bölgelerdeki insanların enerjiyi kontrol etme yeteneğinde hedefe ulaştığı güncel gerçekler ve bu isme yakışır bir tarih geçmişi mevcuttur. Veer Gref'in (Al-Qassab vd., 1979) dediği gibi, onu tropikal Afrika'da değil, ılıman Avrupa'da bulmaktayız. Bu, her biri etki için önemli olan iki coğrafi faktörden kaynaklanmaktadır. Bu faktörler şu şekilde sıralanabilir;

A- Tropikal bölgelerde insanları veya hayvanları yiyecek toplamak ve hayatlarını kurtaran şeyleri yemekten daha fazla çaba sarf etmeye motive eden hiçbir şey yoktur. Ilıman bölgelere gelince, ekvatordan uzaklaştıkça yaşam zorlaşmaktadır, bu nedenle yaşamın devam etmesi için çaba ve faaliyetlerin iki katına çıkarılması gerekmektedir.

B- Tropik bölgelerdek Gece-gündüz süreleri hemen hemen birbirine ama kuzeye doğru gidildikçe Gece-gündüz süreleri birbirinden farklılaşır.

2.4.1. Irak İle İlgili Olarak Komşu Ülkelerin Konumları

A. Irak'a komşu ülke İran

İran, Zagros Dağları, Basra Körfezi ve Umman Körfezi'nde temsil edilen doğal unsurlarla Arap dünyasının ve Irak'ın doğu siyasi sınırını oluşturmaktadır. İran, 1.648.000 km2'ye ulaşan geniş bir alana sahip coğrafi konumu sayesinde, çeşitli yönlerden somutlaşan özel bir stratejik önem kazanmaktadır; bunlardan en önemlisi, Uzak ve Yakın Doğu arasındaki coğrafi konumunun dolayımlılığıdır. Asya ve Afrika, Basra Körfezi'ni denetimi ve Hint Okyanusu'na girişi, ardından topraklarının dokunulmazlığı ve kara geçişlerinin olmaması da diğer stratejik önemler arasında sayılabilmektedir. Güney batıya hızlı bir sızmaya yol açan dağlarında, sadece üç geçişi mevcut olmasına rağmen 3.048-3.6576 km arasında değişen bir yüksekliktedirler. Bu yüksekliğin kuzeyden gelecek herhangi bir saldırıya karşı savunma avantajı sağladığı, onu yaklaşık 1300 km'lik bir sınırla paylaşan Rusya topraklarının, özellikle nikel, manganez ve kobalt gibi maden kaynaklarının bolluğuna ek olarak uzandığı yerlerde, ülkenin güneybatısında büyük oranda petrol

varlığına ek olarak Kuzey kesimde de, daha düşük bir oranda da olsa petrole sahip olması sebebiyle İran, sayısal bolluğun bir sonucu olarak geniş bir tüketici pazarı olmanın yanı sıra, hammaddelerin çoğu için devlet veya onu kontrol eden güçler için önemli bir tedarikçi oluşturmuştur. 2021 yılında sayısı 83.992.949 milyon kişiye ulaşan nüfus (Falah, 1970), İran'a stratejik bir avantaj sağlamaktadır. İran onu Asya'dan Arap Yarımadası'na ve dolayısıyla Afrika'ya en yakın kara geçişi olarak ve Doğu Akdeniz ve Tahran'daki ABD üsleri için ileri bir derinlik olarak görmektedir (RIF, 1980).

B. Türkiye

Irak ile Türkiye arasındaki 377 km uzunluğundaki sınır çizgisi, Irak, İngiltere ve Türkiye arasındaki üçlü Antlaşma'nın ardından 5 Haziran 1926'da belirlenmiştir. Anlaşmanın imzalanmasının o dönemde Irak ile Türkiye arasındaki sınır sorununu sona erdirmek olduğu iki ülke arasındaki sınır çizgisinin Irak tarafından dışbükey bir yay şeklinde uzandığı ve etkisinin eşit derecede yayıldığı yerde, Amadiye ile Fish Habur arasında uzanan sınırın Arap kesimi hariç her iki tarafın askeri birliklerinin hareketi, arazinin kolaylığı nedeniyle diğer bölümlere göre ayrı bir önem ve tehlike arz etmektedir.

Doğu ve Batı'nın dikkati, doğası gereği belirlenen stratejik değerlendirmeler için 2021 nüfus sayımına (1) göre 818.598 km^2 yüzölçümüne ve 84.680.273 milyon nüfusa sahip Türkiye'ye odaklanmıştır. Asya ve Avrupa arasında doğrudan bir buluşma noktası olarak Türkiye'ye özgü coğrafi konumun ve karalarının durumuna ek olarak Karadeniz ile Akdeniz'i birbirine bağlayan tek su geçişini içermesi ve arazisinin çok sayıda olması, kendisine saldıran herhangi bir ülkenin sıkıntılarını artıran özel bir önem sağlamaktadır. Dünyanın bu köşesini tam tersi yönde güvence altına almak için bir güç olarak ona güvenme umudunu artırmaktadır.

Bölgeler, özellikle jeopolitik, kültürel ve tarihi bağlarla Türkiye'ye bağlı olanlar ve elbette Irak, statü, etki ve etki değerlendirmeleri nedeniyle bu stratejide geniş yer kaplamaktadır (Al-Sayed, 2003). Burada Türk stratejisi, devletin ve toplumun değişmez unsurları olan ve her stratejik yaklaşımın merkezini temsil eden beka, kalıcılık, tarihsel ve coğrafi farkındalık unsurlarından hareket etmektedir. Bu, kapsamlı stratejik vizyonun, geçmiş ile bugün arasında bağlantı kurmaya ve sağlam bir iletişimsel geleceğin kurulmasına olanak tanıyan tarihsel derinliğin analizi ile

içsel, bölgesel ve uluslararası standartların yanı sıra rasyonel tarafsızlık, doğruluk ve süreklilik pozisyonlarında görünme şeklindedir (Robbins, 1993).

2003'ten sonra Irak'taki durumun yapısına dikkat edecek olursak, sistemin, siyasi sürecin ve güvenlik boyutunun geliştirilmesine odaklanılmıştır. Türkiye, Irak'taki stratejik temelleriyle uyuşmayan yeni bir siyasi sahneyle karşı karşıya kalırken, Irak'ı çevreleyen sorunlar çemberinden çıkarmaya dayalı bir stratejik vizyon geliştirmiştir. Bu temelde, Türk stratejisinin bu bağlamdaki yönelimleri, Irak'ın durumunu düzenlemeye katılım yolunu, kendi çıkarlarını sağlamaya ve kendisi için elde edilen kazanımları korumaya katkıda bulunan bir etki derecesi elde etmek için takip etmeye kararlıydı. Bu başarıldığı takdirde, Türk dış politikasına, Irak'ı etkilemek için diplomatik yöntemin geliştirilmesi yoluyla çok yönlü ve çok boyutlu bir politika açısından hareket etmenin yanı sıra istisnai bir manevra kabiliyeti kazandırmaktadır (Al-Sayed, 2003).

Türkiye, Irak ve bölgedeki durumu yeniden düzenleme ve formüle etme sürecinde ABD'nin ihtiyacından yararlanmak için çalışmaktadır. Bu nedenle, Türk yönetici ve siyasetçiler ülkesinin güvenlik, ekonomi ve Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkiler tarafından temsil edilen Irak'taki yüksek çıkarları arasında bir denge durumu bulmaya çalışmış olup ardından bölgede bir müttefik olmuştur. Bu politika, Türkiye'nin Irak'ta rejimin düşüşünün yansımalarını sınırlamak ve ele almak, kaosun ulusal güvenliği üzerindeki etkilerini savuşturmak, Kürt kaynaklı terör tehlikesini dizginlemek, daha fazla ayrılıkçılığa doğru genişlemelerini engellemek ve Kerkük kentinde durumun patlak vermesini önlemek şeklindeydi (Al-Sayed, 2003).

C. Suriye

Suriye'nin bir yanda Lübnan, Ürdün, Irak, Türkiye ve Filistin arasında coğrafi aracılık, diğer yanda Akdeniz'i denetimi, tüm bölgenin genel stratejik planlamasında önemini artıran komşu bölgelerle iyi bir ulaşım ağına bağlantısının yanı sıra 600 km mesafe ile Irak'a komşudur. Bu sınırların, izolasyonu nedeniyle tehlikeli bir bölgede askeri öneme sahip olan Sincar Dağı dışında, doğal belirtilerin olmadığı bir çöl bölgesinden geçmesi sonucunda her iki taraf için de olumsuz bir etkisi yoktur. Ayrıca Irak petrol boru hattının Akdeniz'deki Trablus'un kuzeyindeki Banias'a geçişi yoluyla özel bir önem kazanmıştır.

D. Ürdün

Etkileri Irak'a yansıyan Ürdün sahasının jeostratejisi, Arap Maşrık ülkeleri arasındaki orta coğrafi konumunda vücut bulmaktadır. Hayfa Limanı'nın kullanılamaması üzerine Akabe Limanı'nın bulunduğu, ana üssü ve Kızıldeniz'deki tek limanı olan ve dış dünya ile deniz yoluyla iletişim kurmasını sağlayan Akabe Körfezi'ni denetlemektedir. Filistin'in işgalinden beri, Akabe limanının Arap ekonomisinin hizmetindeki önemi, 1967'de Mısır'a yönelik saldırganlığın ardından ve Süveyş Kanalı'nın kapatılmasından sonra ortaya çıkmıştır. Akabe, Kızıldeniz'i Suriye ve Lübnan'a bağlayan tek çıkış noktası haline geldiğinden, Arap ticaretinin kendi toprakları ve Ürdün toprakları üzerinden Akdeniz'den Kızıldeniz'e aktive edildiği, Irak ticaretinin Ürdün toprakları üzerinden hareketinin yoğunlaştığı Akabe Limanı ile Ürdün, Arap Körfezi ülkelerine en yakın çıkış olarak kabul edilmektedir. Çünkü Kızıldeniz suları ile Basra Körfezi suları arasında ve hatta Körfez ve Akdeniz ülkeleri arasında kara yoluyla bağlantı gerçekleşmektedir. Irak ve Ürdün arasındaki ayrım çizgisinin Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Irak'ın nüfuzuna tabi olduğu Ürdün üzerinde görevlendirilen İngiliz makamları tarafından kurulduğu yer olması nedeniyle, sınır hattının uzantısı 178 km'lik bir mesafede doğaldan daha geometrik olarak gerçekleşmiş olup iki ülke arasındaki sınır hattı, (Bağdat-Al-Rutba-Mafraq-Amman) en tehlikeli pazar yolunu doğu cephesine giden yol ile kesmektedir.

E. Suudi Arabistan

Suudi Arabistan Krallığı, Irak sınırında 812 km mesafede bir Arap bölgesi oluşturmakta ve sınır çizgisi hem Irak hem de Suudi sınırları içerisinde çorak bir çöl bölgesinden geçmektedir. Dolayısıyla pazar açısından her iki tarafta da etkisi eşittir. Yıl boyunca ulaşıma uygun iki açık plaja ek olarak, doğuda Arap Körfezi ve batıda Akabe Körfezi ve Kızıldeniz, Asya, Afrika ve Doğu Akdeniz arasında arabuluculuk yapan konumu, kendisine stratejik bir potansiyel sağlamaktadır (Muhammed, 1996).

F. Kuveyt

Kuveyt, Basra Körfezi'nin kuzeybatı köşesinde yer alır ve kuzeyde Irak, güney ve batıda Suudi Arabistan, doğuda Basra Körfezi suları ile komşu olup Irak ile yaklaşık 195 km uzunluğunda ortak bir sınırı mevcuttur. 16.000 km^2'lik bir alanı kaplamaktadır (Al-Akkad, 1973). 2021 yılında nüfusu 4,67 milyon kişiye ulaşmış

olup bunların büyük bir yüzdesini Fars unsurları oluşturmaktadır. Irak'ın askeri çıkarları arasında gelişmiş bir deniz filosu inşa etmek mevcuttur (Al-Akkad, 1973). Bu filo, Basra Körfezi'nde bulunan denizcilik partilerinin etkinliğinin büyüklüğü ile ölçülen etkin bir büyüklük olarak geliştirilemez ve oynaması gereken rolü oynayamaz.

3. DEVLETİN GÜCÜNÜN İNŞASINDA ETKİLİ OLAN İNSAN FAKTÖRLERİ

3.1. IRAK'TAKİ NÜFUS BİLEŞENLERİ

Nüfusun olumlu etkisini artıran şey, nüfusun nitel ve nicel yapısının devletin ekonomik ve kişisel imkânları ile orantılı olması, ancak kimi durumlarda olumsuz bir faktör haline gelmesidir (Abdel-Moneim, 1977). Bunun nedeni, bir ülkenin nüfus baskısı veya devletin siyasi kapasitesindeki zayıflık ya da insan gücünün kullanıldığı ekonomik zenginliğin yokluğu nedeniyle ekonomik zenginliğin veya diğerlerinin bağımsızlığına yönelik niteliksel yatırım eksikliğinin ya nüfusun başka bir ülkeye göç etmesine ya da başka alanlar arayışına yol açabilmesidir (Ghanem, 1963).

Bu nedenle, bir ülkedeki üretim ve tüketim arasındaki ilişkilerdeki herhangi bir farklılık, o ülkedeki kalkınma çabasının engellenmesi anlamına geldiğinden, nüfusun önemi, maddi insan kaynakları arasındaki karşılıklı etki yoluyla kalkınmayı yavaşlatıp hızlandırabilir. (Al-Samarrai, 1978) bu tür ülkelerin ekonomik kaynaklarını kullanamamalarına ek olarak, bu kaynakları sömürmeye yönelik dış zorluklarla karşı karşıya kalmalarının, nedenlerinden biri olan nüfus kıtlığı sayılabilmektedir. Türkiye, Irak halkının uluslararası düzeyde sanayi ve ticaretinin gelişmesinde teknolojik açıdan Irak'ın önemli bir destekçisi durumundadır. (Hauser, 1963).

Öte yandan, nüfusun devletin askeri ve ekonomik kapasitesinin boyutu üzerindeki etkisini gösterebilmek için, nüfusun yaş yapısı dikkate alınmalıdır. Kavramlara ve demografik kurallara göre Irak, 1-15 yaş grubundaki gençlerin nüfusunun büyük bir bölümünü işgal ettiği ve ülkenin toplam nüfusunun % 44,9'una ulaştığı genç bir ülkedir. Yaşları 15-49 arasında değişen genç grubun toplam nüfus içindeki oranı % 49,1iken, Irak toplumundaki Yaşlı nüfus toplam nüfusun % 0,1 (*)'ine ulaşmıştır. Genç ve çalışma çağındaki nüfusun yüksek bir oran oluşturduğunun açık bir şekilde görülmektedir. Irak özerk güçlerinin desteklenmesine katkı sağlayacak şekilde, enerjisini tüm üretim ve savunma sektörlerinde kullanılabilecek etkin bir kaynaktır (Hauser, 1963).

3.2. NÜFUS BÜYÜKLÜĞÜNÜN VE COĞRAFİ DAĞILIMIN EVRİMİ

Irak nüfusunun büyüklüğü artmakta olup 1997-2021 dönemini ele alacak olursak bu artışın ülkedeki doğum sayısının fazlalığından ve ölümlerin azalmasından kaynaklandığı belirtilmektedir. Yaşam durumunun iyileştirilmesine ek olarak, Irak'ın 1997'de 22,4 milyon kişi olan nüfusunun 2007'de 29,6 milyon kişiye ulaştığı belirtilmektedir. Bu süre zarfında nüfus miktarı önemli ölçüde artmıştır. 2017 yılında, nüfus 37,1 milyona ulaşmış olup 2021 yılında nüfusun yaklaşık 41,1 milyon olacağı tahmin edilmektedir. Bu nüfus istatistiğinden, bu artışın yukarıda belirtilen döneme göre yüksek bir artış olduğu görülmektedir. Irak genç bir ülke olmakla birlikte erkeklerin oranı genellikle kadınlardan daha yüksek olup bazı yıllarda erkekler ve kadınlar arasında eşitlik mevcuttur.

Büyüme oranları hala dünyadaki en yüksek oranlar arasında yer aldığından, küresel büyümenin eşdeğerinden daha yüksek ve gelişmekte olan ülkelerdeki en yüksek oranlardır. Irak, kaynaklarının bir kısmına yatırım yapılmadığı ve bir kısmı da şimdiye kadar optimal bir şekilde yatırılmadığı sürece kabul edilebilir bir nüfus büyüklüğüne sahip olduğundan, nüfus artış oranlarını düşürmeye dayalı rasyonel bir nüfus politikası benimsemesini gerektirmektedir. Aynı zamanda sadece sayıya değil, cinsiyete de odaklanan politikalar da yürütülmelidir. Çünkü insan kaynaklarının bilimsel yeterlilik ve deneyim düzeyinin yükseltilmesi ve kültürel seviyenin yükseltilmesi yoluyla geliştirilmesi, çok sayıda niteliksiz bilimsel ve medeni olarak telafi edecektir. Bunun en iyi göstergesi işsiz sayısının çokluğudur. Irak'taki işsiz sayısı 2007 yılı için yaklaşık % 27'ye ulaşmıştır. Nüfusun çoğunluğu için yaşam standardı düşüktür. Doğurganlık oranlarının kademeli olarak düşürülmesine odaklanılarak düşük bir nüfus artış hızı elde edilebilmektedir. Eğitim, nüfus artış hızını etkileyen en önemli faktörlerden biri olduğu ve herhangi bir politikanın uygulanması için önemli bir araç olduğu için, zorunlu eğitim konusunu ciddiye alınmalı ve cehaleti ortadan kaldırmak gerekmektedir. İstenen nüfus değişikliklerine ulaşmadaki etkileri nedeniyle kentsel ve kırsal Irak, Tablo 3-1 bize nüfus büyüklüğünün gelişimini ve dağılımını göstermektedir.

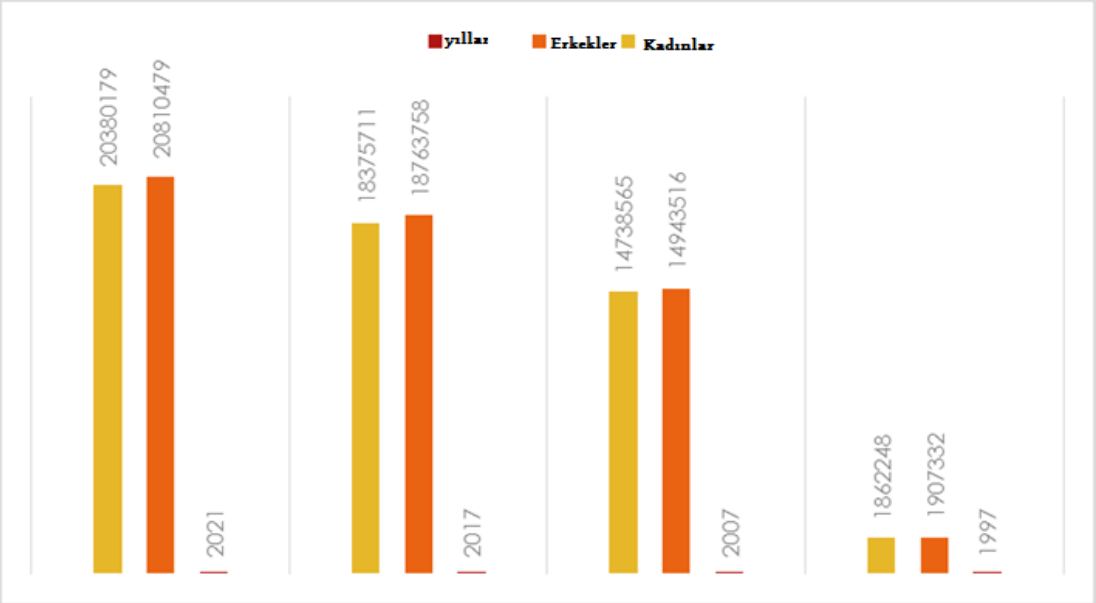
Tablo 3-1: Yıllara göre Irak nüfusunun büyüklüğü (1997-2021)

Yıl	Nüfus	Erkek	Kadın
1997	22046244	1907332	1862248
2007	29682081	14943516	14738565
2017	37139519	18763758	18375711
2021	41190700	208100479	20380179

Kaynak:- Planlama Bakanlığı / Merkezi İstatistik Kurumu, Yıllık İstatistik Grubu

Yukarıdaki tablodan anılan yıllarda nüfus sayılarının sürekli bir artış halinde olduğunu ve erkek kategorilerinin kadınlardan daha yüksek olduğunu ve bu artışın doğumların artması, ölümlerin azalması ve bir iyileşmeden kaynaklandığını not edilmektedir. Daha önce bahsettiğimiz ekonomik durumda, bakınız Şekil 3-1.

Şekil 3-1: 1997-2021 dönemi için nüfus büyüklüğünü göstermektedir

Kaynak / Tablo No. (2)'ye Dayanmaktadır

Sarı* Kadın

Açık kahve rengi* Erkek

Koyu Kahverengi* yıllar

3.3. IRAK'TA NÜFUSUN DAĞILIŞI

Yeryüzünde homojen olarak dağılmış bir coğrafi olgunun olmadığı çalışmalarda açıkça görülmektedir. Dünya yüzeyindeki nüfusun dağılımı, birbiriyle bağlantılı birçok coğrafi faktöre bağlıysa (Fathi ve Abu-Radi, 1992) ve nüfusun dağılımı bir ülke içinde düzensiz bir şekilde değişiyorsa, ancak bir bölgeden diğerine değişiyorsa, nüfus yoğunluğu eyalet içinde bir valilikten diğerine değişmektedir. Nüfusun dağıtılmasına olan ilgi, plan ve programların geliştirilmesi ve başarıya ulaşmasındaki büyük rolü nedeniyle ortaya çıkmakta ve her türlü hizmetlerin dağılımının niteliği hakkında bilgi olmaması halinde, bu da belirlenen hedeflere ulaşılmasını sağlayacaktır. Nüfus ve yoğunluk kalıpları ve bunun sonucunda nüfus dağılımı, kalkınmayı, ekonomik ve sosyal programları etkileyen ve bunlardan etkilenen faktördür (Al-Khorayef, 2008).

Nüfus dağılımı çalışmasına gelince, amaç, verilen hizmetin etkinliğinin artırılmasına ve bölgedeki tüm sakinlere sunulmasının sağlanmasına yol açacak planlar geliştirmek için şehirlerde kentsel mekânda nüfus yayılımı ve yoğunlaşmasının bir resmini çizmektir. Artan nüfus büyüklüklerine uygun şekilde valilikler (El-Musevi, 2018), nüfus dağılımı ve yoğunluğunun incelenmesi, doğal nüfus hareketi ışığında nüfus büyüklüğünün idari birimlerdeki dağılımındaki değişiklikleri yansıttığı için coğrafyacıların büyük ilgi gösterdiği konulardan biridir (Al-Saadi, 2014).

Irak'ta nüfusa sağlanan altyapının etkinlik ve yeterlilik düzeyinin yükseltilmesi için hizmetler ile nüfus arasındaki ilişkinin incelenmesi gerekmektedir. Bununla birlikte, bu hizmetlerin sınırlamaları ve periyodik bakım operasyonlarının onlar için rolünün olmaması nedeniyle, bu hizmetler hala hırs düzeyinden yoksundur. Nüfus artışına paralel olarak birçok altyapı projesinin yaygınlaşması, nüfus büyüklüğü ile orantılıdır. Ayrıca, çalışma alanı, önceki yıllarda altyapısında büyük bir tahribata tanık olduğundan, artık nüfusun ihtiyaçlarını karşılayamaz hale gelmiştir (Tablo 3.2).

Tablo 3-2: (2021) yılı için Irak'ın kentsel ve kırsal illerinin nüfus dağılımı

Valilik	Nüfus	Kentsel		Köy	
		Erkek	kadın	Erkek	kadın
Duhok	1396480	180.262	182.103	516.458	517.657
Ninova	4030006	778.822	807.323	1.192.534	1.251.327
Süleymaniye	2336191	176.455	180.260	991.065	988.411
Kerkük	1726409	222.350	227.945	634.996	641.118
Erbil	2003963	167.557	168.125	824.708	834.573
Diyala	1768920	442.159	456.435	433.186	437.140
Anbar	1914165	466.111	490.661	464.668	494.725
Bağdat	8780422	532.628	565.658	3.792.484	3.889.652
Babil	2231136	568.524	585.548	535.259	541.805
Kerbela	1316750	215.537	220.808	436.967	443.438
Vasıt	1489631	293.821	299.274	443.793	452.743
Selahaddin	1723546	467.396	478.950	385.533	391.667
Necef	1589961	223.653	230.807	569.135	566.366
Kadisiye	1394885	295.085	300.719	396.756	402.325
Mutena	879874	236.483	234.738	201.247	207.406
Dikar	2263695	402.912	407.809	724.565	728.409
Maysan	1202175	159.607	154.608	443.672	444.288
Basra	3.142.449	295.701	294.623	1.268.090	1.284.035
Toplam	**41.190.658**	**6.125.036**	**6.286.394**	**14.255.119**	**14.524.085**

Kaynak: Irak Planlama Bakanlığı, İstatistik Dairesi

Tablo (3.2) ve Harita (2) ve (3)'ten, Bağdat Valiliği'nin 2021 yılındaki nüfusunun (8.780.422) ulaştığı Irak'ın nüfusuna göre nüfus bakımından en yüksek sırayı aldığı

gösterilmiştir. Bu sayının kentsel ve kırsal kesimde kadın ve erkek olarak dağıldığı ve kentsel alanlarda erkek sayısının 3.889.652, kadın sayısnının ise 3.792.484 olduğu görülmektedir. Kentsel alanlarda erkeklerin yüzdesi kadın yüzdesinden daha yüksek ve kentsel alanlarda kadınların oranı daha düşüktür. Bunun nedeni, sağlık, eğlence hizmetleri, hizmet,bilimsel kurumlar ve kentsel alanın ekonomik seviyesinin iyileştirilmesi gibi çeşitli faktörlerin varlığı ve bu da onu kırsaldan gelen nüfus için çekici alanlar haline getirmektedir. Yani, tüm bu hizmetlerden yoksun olan diğer bazı alanlar, tarımsal ve hayvansal üretim eksikliğine ve insan gücü eksikliğine yol açacağı için kırsalda olumsuz etkiler yaratacaktır. Kırsal kesimde erkek nüfusu 565.658'e ve kadın nüfusu 532.628'e ulaşmıştır.

Ninova Valiliği 2 milyona ulaşan nüfusla Bağdat'tan (4.030.006) sonra nüfus bakımından ikinci sırada yer almaktadır. Kentsel ve kırsal alanlara da darklı oranda dağılmıştır. Kentsel alanda 1.251.327 erkek ve 1.192.534 kadın nüfusuna ulaşılmıştır. Ninova Valiliği, sınır valiliklerinden biri olarak kabul edilir ve Suriye ile Türkiye arasında bir ticaret merkezi olup bu da kentsel alanlarda kırsal kesimde bulunanlardan daha yüksek iş olanaklarının varlığına yol açmaktadır. Kırda erkek (807.323) ve kadın (778.822) sayısının ulaştığı kırsal kesime gelince, son zamanlarda nüfusu kırdan kente doğru iten bazı önemli faktörler arasında yer almaktadır. Tarım ve hizmet üretiminin bozulmasının yanı sıra Ba'aj ve Hatra ilçelerinde Selahaddin ve Anbar valiliklerine doğru temsil edilen büyük bir çölleşme yüzdesinin yanı sıra Salah Al-Din ve Al-Anbar illerine doğru mevcuttur.

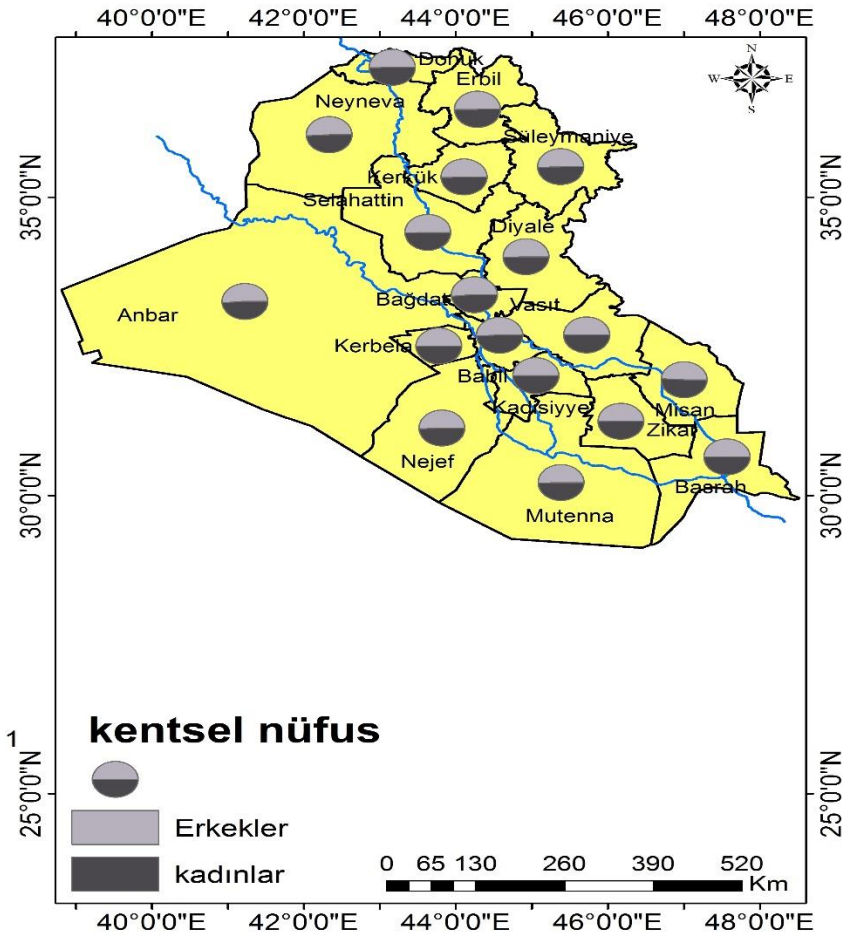
Basra'ya gelince, 60 km'lik deniz kıyısı bulunan tek valilik olup bu liman, Basra'nın nüfusu 3.142.449 olduğu için ticari hareketliliğe de etki etmektedir. Bu sayı, kentsel ve kırsal kesimde, kentsel erkek sayısı 1.284.035 ve kırsal kadın sayısı 1.268.090, kırsalda erkek sayısı 294.623 ve kırsalda kadın sayısı 295.701 olarak ikiye ayrılmaktadır. Toprağın tuzluluğu, nüfusun kırsal kesimden kentlere göç etmesine neden olan en önemli etkenlerden biridir.

Nüfusunun 1.396.480 ulaştığı Dohuk da kent ve kırsal kesime dağılmış, nüfus yoğunluğunun fazla olduğu Dohuk'ta kentsel kesimde erkekler 517.657, kadınlar 516.458'e, kırsal kesimde erkek sayısı 182.103 ve kadın sayısı 180.262'ye ulaşmıştır. Dohuk, Türkiye ile Irak arasındaki en önemli sınır kapısı olarak kabul edilmekte olup bu konumuyla önemli bir ticaret merkezi olarak kabul durumundadır. Kırsal nüfusun

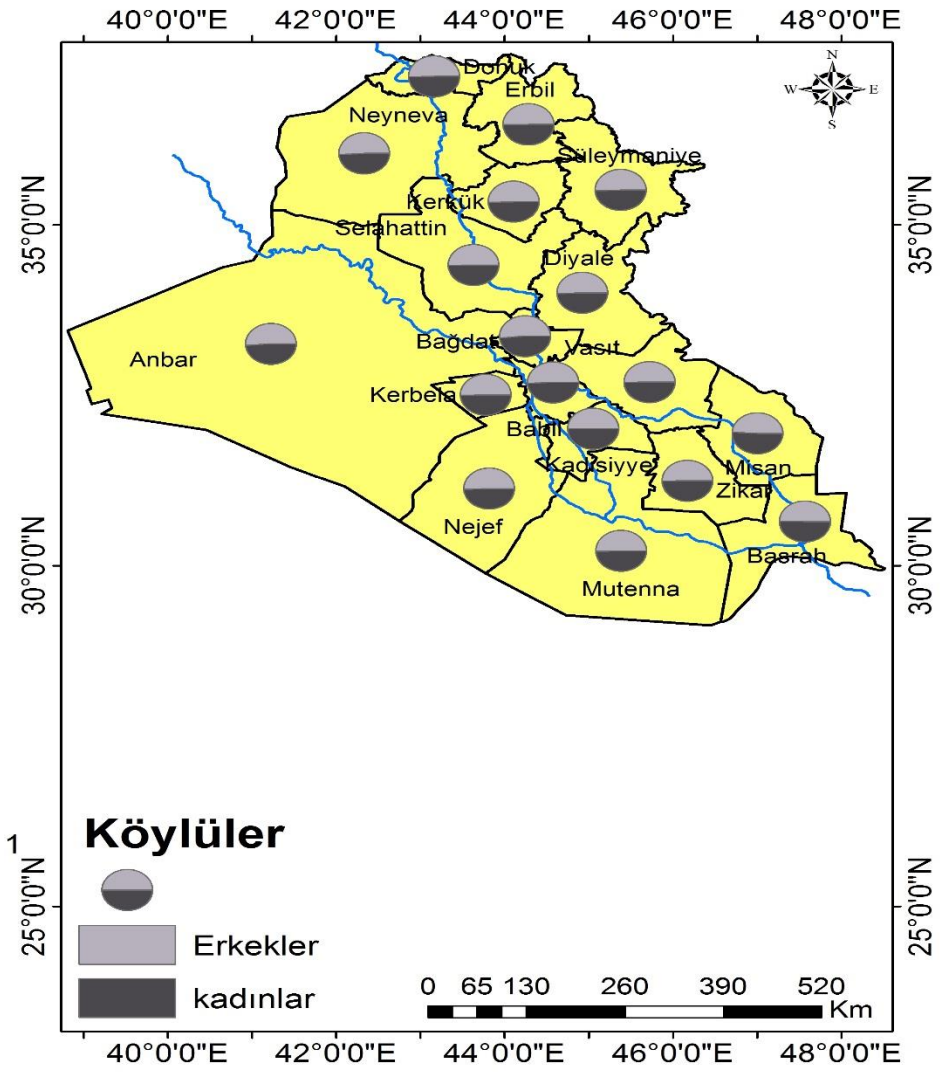
azlığı ise dağlık alanların varlığından kaynaklanmaktadır. Hizmet eksikliğinden kaynaklanan nüfus düşüklüğünün yanı sıra konut için uygun olmayan engebeli alanlar olduğu için açık bir etkisi mevcuttur.

Aynı durum, nüfusunun 2.003.963 ulaştığı, kent ve kıra dağıldığı, kentlerdeki erkek sayısının 834.073, kadın sayısının 824.708 ve kırsaldaki erkek sayısının 168.125, kadın sayısı 167.557'ye ulaştığı Erbil için de geçerlidir. Erbil, tatil köyleri ve şelalelerin varlığı nedeniyle kendisine turist çekmede açık bir etkiye sahip olan valilik olarak kabul edilmekte olup bu valiliğin sahip olduğu dağlık doğa, özellikle kırsal alanlar nedeniyle Irak'ın turizm başkenti olarak kabul edilir. Bu bölgelerde su, elektrik ve diğer sağlık hizmetlerine ulaşımın zorluğu nedeniyle barınmaya uygun olmadığı için nüfus için sınır dışı edilen alanlar kabul edilmektedir.

Şekil 3-2: Harita No. (2) kentsel nüfus dağılımı

Şekil 3-3: Harita No. (3) kırsal nüfus dağılımı

Süleymaniye'nin toprak varlığı açısından Erbil'den sonra geldiği görülmektedir. ve İran'a komşu şehirlerden biri olduğu ve bu konumda iki ülke arasında bir ticaret merkezi olması ve bir turizm bölgesi olarak görülmesi nedeniyle önemli bir yer tutmaktadır. Su kaynakları, şelaleler ve diğer çekici alanların varlığı nedeniyle kentli erkek sayısı 988.411, kırsal kadın sayısı 991.095'e ulaşmıştır. Nüfusun kırdan kente çekilmesinde etkin rol oynayan ticaret ve hizmet merkezlerinin varlığı nedeniyle kentte yaşayanların sayısının kırsaldakilere göre daha fazla arttığı belirtilmektedir. Erkeklerde 180.260 ve kadınlarda 176.455 ulaşmıştır. Bu nedenle yüzeyinde hakim arazi olan Erbil ve Dohuk ile aynı nedenlere sahip olup bu nedenle özellikle kırsal kesim olmak üzere nüfusu ihraç eden bir alan olarak kabul edilmektedir.

Nüfusu 1.726.409 olan diğer vilayetler arasında Kerkük de yer almakta olup bunların çoğu kentsel ve kırsal olarak dağılmıştır. Kentsel alanlardaki erkek sayısı 641.118 ve kadın sayısı 634.996'e ulaşmıştır. Kerkük'ün petrol üretim ve rafinaj konusunda en önemli vilayet olması nedeniyle, kırsal kesimden kent sakinlerini şehre çeken en önemli noktalardan biri, petrol rafinerilerinin varlığı ile temsil edilen iş olanaklarının varlığıdır. Kırsal kesimde nüfus da 227.945 erkek ve 222.350 kadın olarak dağılmıştır. Kerkük'ün Engebeli araziye sahip bölgelerinde, konut için uygun olmayan birçok petrol kuyusu mevcuttur.

Diyala da İran'ın sınır illerinden biri ve iki ülke arasındaki mal ve hizmet alışverişi sürecini doğrudan etkilemekte olup bu nedenle yaklaşık 1.768.920 nüfusu ile bir ticaret merkezidir. Kentsel erkek sayısının 437.140 kişiye, kadın sayısının 433.186 kişiye ulaştığı kent ve kır arasında, kırda erkeklerin oranının 456.435 ve kadınların 442.159 kişi olduğu kırsal alanlar arasında dağılmıştır. Diyala'da biraz düz ve bol tarımsal vahalar ve meyve bahçelerine sahiptir.

Buna rağmen, içlerindeki kötü hizmetlerden dolayı sakinleri çekmek için iyi olmayan alanlar olarak kabul edilen Anbar'ın nüfusu 1.914.165 kişiye ulaşmıştır. Kentsel ve kırsal alanlara göre dağılımda, kentsel alanlardaki erkek sayısı 492.725 ve kadın 464.668 kişiye ulaşmıştır. Anbar, Irak'ın toplam alanının üçte birini oluşturduğu için kentsel alan kırsal alanlara göre küçük kabul edilmesine rağmen çoğu tarım ve insan yerleşimi için uygun olmayan çöl alanlarıdır. Kırsal alanlardaki erkek sayısı 490.691 ve kadın sayısı 466.111'dir. Anbar'da Fırat Nehri olmasına rağmen, Fırat Nehri'nin suyun ulaşamadığı yüksek arazilerden geçmesi ve bu arazilerde su seviyesini yükseltmek için yeterli barajların olmaması nedeniyle tüm tarım arazilerini sulamak için yeterli değildir.

Babil Valiliği'nin nüfusu kentsel ve kırsal alanlara dağılarak 2.231.136 kişiye ulaşırken, kentsel nüfus erkek 541.805 ve kadın 535.259'a, kırsalda ise erkek sayısı 585.548'e, kadın sayısı 568.524'e ulaşmıştır. Irak'ta tarımın bağlı olduğu merkezi bölgelerden birisi olmasına rağmen bu, kırsal kesimdeki insan sayısının şehirlerden daha fazla olması için yeterli değildir ve şehirler her zaman ilk olarak kabul edilmektedir. Halka kamu hizmetleri sağlamada ve nüfusu kendilerine çekmede açık bir etkiye sahiptir.

Kerbela vilayetinin nüfusu 1.316.750 kişiye ulaşırken, kentsel nüfus 443.438 erkek ve 436.967 kadın, kırsal kesimde ise 220.808 erkek ve 215.537 kadına ulaşmıştır. (Kaynak: Irak Planlama Bakanlığı, İstatistik Dairesi).

Bunun nedeni, Irak'ın farklı bölgelerinden ve yurtdışından o bölgeye turist ve ziyaretçi getirdiği için içinde kutsal türbelerin bulunmasıdır. Kerbela'nın ünlü olduğu kırsal kesimde erkek nüfusu 220.808 ve kadın nüfusu 215.537 kişidir. Buna rağmen, son zamanlarda kentlere yönelen eğilim, yaşadıkları hizmet ve konfor nedeniyle tarımsal üretim bozulmuştur.

Vasit'e gelince, nüfusu 1.489.631 kişiye ulaşmış olup kentteki erkeklerin sayısı 452.743 ve kadınların sayısı 443.793'tür. Kırsalda ise erkeklerin sayısı 299.274 kişiye ve kadınların sayısı 293.821 kişiye ulaşmıştır. Wasit narenciye ve sebze yetiştiriciliğinde Irak'ın en önemli şehirleri arasında gelmekte olup Dicle Nehri'ne bakan şehirlerden biridir. Aynı zamanda aktif bir tarım kenti olması nedeniyle önemli bir ticaret merkezine sahiptir ve bu nedenle önemli bir ticari pazar özelliği taşımaktadır.

Bağdat şehrinin kuzeyinde yer alan vilayetler arasındaki Selahaddin'in nüfusu 1.723.546 kişiye ulaşmış olup kent ve kır arasında dağılmıştır. Kentsel alanlarda erkek sayısının 391.667 ve kadın sayısının 391.667 olduğu bir ildir. Salah Al-Din'in mal taşımacılığında başkent Bağdat ve kuzey valilikleri arasında bir bağlantı olarak kabul edildiği ve Baiji Petrol Rafinerisi'nde temsil edilen petrol arıtma istasyonlarını içerdiği ve bu nedenle kurulması için işçilere ve mühendislere ihtiyaç duyduğu 385.533 kişiye sahip bir vilayettir. Kırsal nüfusun 478.590 erkek ve 467.396 kadın nüfusa ulaştığı kırdan kente göç üzerinde rafinerinin ve uçsuz bucaksız çöl arazilerinin açık bir etkisi vardır. Bu ilde tarımsal üretim azalmış, bazı çiftçiler iş bulmak için topraklarından göç etmiş ve böylece insan gücü azalmıştır.

Necef Valiliğine gelince, nüfusu kentsel ve kırsal alanlara dağılmış olarak 1.589.961 kişiye, kentsel alanlarda ise 566.366 erkek ve 569.135 kadına ulaşmıştır. Nüfusu erkek 230,807 ve kadın 223,653 olan kırsal kesimde ise, dini türbelerin bulunmasıyla öne çıkmaktadır. Irak'ın her yerinden ve yurt dışından ziyaretçi çekmekte olup bu nedenle ekonomik bir kaynaktır. Irak dışından gelen turistlerden elde edilen döviz oldukça fazladır ve bu da büyük bir rolü olan döviz kurunu sağlamaktadır. Bu

bölgenin ekonomisinde ve kentsel iş olanaklarının varlığından dolayı, bu durum kırsal kesimde işgücü kıtlığını etkilemiştir.

Ayrıca kentsel alanlarda 402.325 erkek ve 396.756 kadın olmak üzere nüfusu 1.394.885 ulaşan Kadisiye ve Selahaddin Valiliği'nin merkezi kamu hizmetlerinin varlığı ile karakterize edildiğinden, kırsal kesimde yaşayanların sayısı erkeklerde 300.719 ve kadınlarda 295.085 sayısına ulaştığından ve kırsal kesimde tarım kötüleştiğinden, bu durum insan işgücü sıkıntısına yol açmaktadır.

El-Muthanna Valiliği, 879.874 kişilik bir nüfusa sahip olan, Suudi Arabistan'ın sınır şehirlerinden birisi olup çöl derinliğinin büyük olduğu ve nüfusu şehir ve kır arasında dağıldığı valiliklerden biridir. Kentli erkek nüfusu 207.406 kişiye ve 201.247 kadına, kırsal nüfus ise 234.738 erkek ve 236.483 kadına ulaşmış olup hayvancılık, özellikle çöl olmasıyla develerle karakterize edilen illerden biridir.

Ardından, kentsel nüfusu 2.263.695 olan ve sayıları 728.409 erkek ve 724.565 kadın olan Dhi Qar Valiliği gelmektedir. Kırsal nüfusu 407.809 erkek ve 402.912 kadından oluşmakta olup Dhi Qar büyük Irak bataklıklarının geniş bir uzantısıdır ve bu nedenle tarımsal üretim düşüktür, çünkü bu topraklar geniştir ve sular altında kalmaktadır.

Nasiriyah sakinlerinin son yıllarda çok sayıda kırsal kesimden şehirlere, özellikle Bağdat'a göç ettiğini ve ardından İran'la sınırı olan en önemli Irak şehirlerinden biri olarak kabul edilen Maysan Valiliği'nin geldiğini not etmekteyiz.

Nüfusun 1.202.175 kent ve kır arasında dağıldığı, kentlerde 444.286 erkek ve 443.672 kadın olduğu, ayrıca kent merkezinde sağlık, bilim ve eğlence hizmetlerinin bulunması nedeniyle önemli bir ticari pazara sahip olması, kırsal kesimde 154.608 erkek ve 159.607 kadın olduğu ve kırsal kesimden kente sürekli göçler nedeniyle, Tablo (3-2)'te görüldüğü gibi kırsal kesimdeki nüfus sayılarının şehirlere göre azalmaya başladığını görmekteyiz. Irak'ın tamamında nüfus, kentlere olan sürekli göç nedeniyle nüfuslarının azaldığı kırsal alanlarda bulunanın aksine, kentsel alanlarda artmaktadır. Özellikle son zamanlarda tarımsal üretimin bozulmasına bağlı olarak bazı valiliklerde nüfus artış oranlarının kendilerinden gelen göçün artmasından dolayı gerilemesinin bu valiliklerin kalkınmaya yönelik ilgi eksikliğinden kaynaklanmadığı söylenebilir. Yatırım hacimleri değil, daha çok mali bütçeler tahsis edilmiş olmasına rağmen bu bütçeler kırsaldaki çiftçilerin ihtiyaçlarını

karşılamak amacıyla verilmelidir. Nüfusun coğrafi dağlışı kuzeyde az, güneyde çok, iç kesimlerde kır, sınır bölgelerinde yoğun vb. genel değerlendirmeler mutlaka yapılmalıdır.

3.3.1. Nüfus Yoğunluğu

Irak'ta nüfus yoğunluğu çalışması, ekonomik ve sosyal boyutları nedeniyle (Ismail, 1988), en çok ve en basit kullanılan yoğunluk ölçüsü olduğu için büyük önem taşımaktadır, çünkü aritmetik yoğunluk olarak bilinirse toplam nüfusun mutlak alana oranını ifade eden hesaplanması ve veri sağlaması daha kolaydır (Al-Saadi, 1980).

Çünkü kesin bir kavram vermese de nüfus ve alan sayısı dışında veri gerektirmemektedir. Arazinin ekonomik potansiyelinden bağımsız olarak nüfus ve araziyi karşılaştırmaya dayanmaktadır. Buna rağmen, nüfus dağılımının doğasının en azından net bir resmini vermek için yararlı bir gösterge olmaya devam etmektedir (Al-Shubri, 2005). Bu önlem aynı zamanda devletin temsil ettiği mekânın çevresel gerçekliğinin bir analizidir. Nüfus yoğunluğunun artmasıyla birlikte, tüm imkanlarıyla hizmete olan talep artmaktadır (Al-Nashi, 2015).

Ayrıca, herhangi bir ülkedeki toplam nüfus, uluslararası ağırlığını ve siyasi kararını etkilemedeki önemine rağmen, bu ülke genelindeki dağılımı bu sayıdan daha az önemli değildir, ancak bu dağılıma göre birçok stratejik etki belirlenmektedir (Al-Khalaf, 1959).

Irak'ın nüfus yoğunluğunun bölgeden bölgeye değişmesi, orta bölgede, özellikle Bağdat ve bağlı ilçelerinde, kuzeyde Ninova ve güneyde Basra illerinde artması nedeniyle, Fırat havzası boyunca yüksek bir yoğunluğun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu duruma ek olarak, batı bölgesinde ve doğu sınırları boyunca Wasit Valiliği gibi bazı illerde açık bir nüfus dengesizliği ile dengelenen Fırat Dicle nehirleri ve aynı durum Şattü'l-Arap ile Selahaddin Valiliği için de geçerlidir. Burada, Irak'taki nüfusun dağılımının, iç içe geçmiş birçok faktörden, özellikle de kalıcı bir su kaynağına sahip olan tarımın varlığı ve yönetim merkezlerinin ve ulaşım merkezlerinin dağıtım şeklinin olduğu gibi etkilendiği açıkça ortaya çıkmaktadır. Coğrafi konum, sanayi ve maden merkezleri ve stratejik faktörlere ek olarak hala nüfus toplama için bir araçtır (Al-Khayat, 1975). Bakınız, Tablo 3.3.

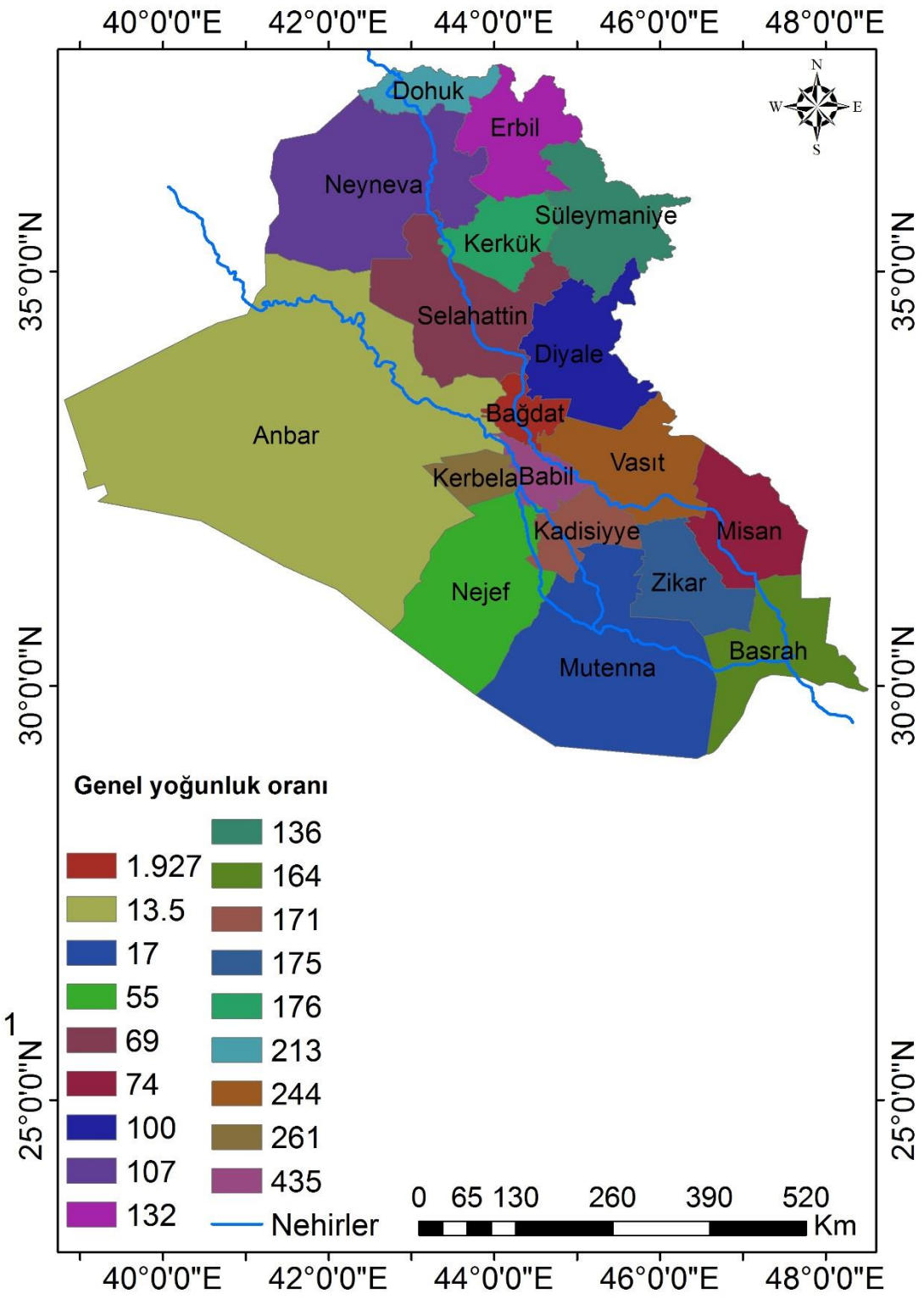
Tablo 3-3: Irak valiliklerinin 2021 yılı genel nüfus yoğunluğu

İller	Nüfus sayısı*	Alan km2**	Genel yoğunluk oranı	Oran%
Bağdat	8780422	4.555	1.927	2.050
Ninova	4030006	37.323	107	113.8
Basra	3142449	19.070	164	174.4
Duhok	1396480	6.553	213	226.5
Süleymaniye	2336191	17.023	136	144.6
Kerkük	1726409	9.679	176	187.2
Erbil	2003963	15.074	132	140.4
Diyala	1768920	17.685	100	106.3
Anbar	1914165	138.501	13	14.5
Babil	2231136	5.119	435	462
Kerbela	1316750	5.034	261	277
Vasıt	1489631	17.153	244	259
Selahaddin	1723546	24.751	69	73
Necef	1589961	28.824	55	58
Kadisiye	1394885	8.153	171	181
Mutena	879874	51.740	17	18
Dikar	2263695	12.900	175	186
Misan	1202175	16.072	74	78
Toplam	41.190.658	434.320	94	119.9

* Tablo No. (3)'e göre

** Irak Cumhuriyeti: Belediyeler ve Bayındırlık Bakanlığı

Şekil 3-4: Harita genel yoğunluk oranı

3.4. IRAK'TA GÖÇ

Yerinden edilmiş Iraklılar sorunu, hükümetin ve uluslararası toplumun karşı karşıya olduğu temel sorunlardan ve zorluklardan biridir. Yerinden edilme sorununun boyutu alarm verir ve hükümet, sivil toplum ve uluslararası kurumları gerekli dikkati göstermeye ve Irak'ın karşılaştığı gibi bu durumdan çıkmak ve önceki yıllarda çeşitli yerinden edilme ve yer değiştirme türlerini mümkün olan en kısa sürede ele almak için uygun çözümler ve stratejiler bulmaya itmektedir.

3.4.1. Göçler

3.4.1.1 İç Göçler

İç göç: ülke içinde bir valilikten diğerine veya bir valilik içinde göçle temsil edilen Irak toplumunun karşılaştığı göçler arasındadır. Sorunun siyasi ve sosyal boyutları mevcuttur.Ekonomik olarak sorun sadece Irak hükümeti tarafından çözülmemektedir uluslararası toplumun da sorumluluğu mevcuttur. Irak hükümetine ve Irak toplumuna destek sağlamak için müdahale ve yardım gerektirmektedir. Bu sorunun Irak devletinin güçlenmesinde de etkisi vardır, çünkü siyasi, güvenlik ve sosyal koşullar ne kadar kötüleşirse, devlet inşası o kadar zayıflar ve güvenlik, siyasi ve sosyal durum istikrara kavuştuğunda devlet inşasının gücü artmaktadır.Bu durumun sadece Irak toplumunu değil tüm toplumları etkilediği açıktır. Bu temelde, Irak hükümeti, ilgili kurum ve bakanlıklar aracılığıyla, bu sorunun niteliğini ve boyutunu belirlemek için gelecek vizyonu içinde ulusal bir politika uygulayacak ve bu sorunlara çözüm üretmek için ulusal ve uluslararası bir cephe bulmaya çalışacaktır. Bu sorun ve Irak toplumunu yeniden yapılandırmak, vatandaşlık ve onları birbirine ve ülkeye bağlayan bağ ve bağlar temelinde ve bu çözümler arasında uzun ikamet, düzgün yaşam, servet dağılımında adalet ve Iraklıların kamusal ve özel hakları ile Irak anayasası ve tüm ulusal ve uluslararası mevzuat tarafından güvence altına alınan özgürlüklerinden yararlanmaları yer almaktadır. Ardından, Yerinden Edilmişler ve Göçmenler Bakanlığı ve Kürdistan Bölgesi tarafından yürütülen geniş bir istişare süreci ve uluslararası toplumun desteğiyle politika geliştirme Irak'ta ulusal, bölgesel ve yerel düzeylerde çok sayıda kilit paydaşla bu, yerinden edilmeden etkilenen toplulukları (hem ülke içinde yerinden edilmiş hem de ev sahibi topluluklar), karma

topluluklarla çalışan profesyonelleri, ulusal STK'ları ve yerel makamları içermektedir. Buna göre bu politika, bu ulusal sorunu çözmek için yeni bir stratejik vizyona ulaşmak için bu alanda çalışan birçok tarafın katıldığı ulusal bir çabadır (OCHA, 2010).

3.4.1.2 Dış Göçler

Dış göç: yasadışı değildir. Irak'tan yurt dışına göç kanunla yasaklanmış mıdır? Dışarıdan Irak'a göçler de dış göç içerisinde değerlendirilmelidir. Irak'tan yurtdışına, özellikle Avrupa'ya göçün çeşitli nedenleri vardır. Son kitlesel göçün arkasında yatan faktörler, özellikle belirli bir dönemde güvenlik durumunun bozulması başta olmak üzere daha şiddetli hale gelmiştir. Göçmenlerin durumun kötü olduğunu, ancak güvenlik ve ekonomik durumun düzelmesi için bir umut ışığına sahip olduklarını ve bunu belirtmenin mümkün olmadığını düşünmelerine rağmen göçün birkaç nedeni vardır.

Ekonomik ve güvenlik faktörleri de menşe ülkeden güvenlik ve ekonomik istikrara sahip diğer ülkelere göçe yol açan en önemli faktörler arasında yer almaktadır. Tüm bu faktörlerin uluslararası gücün zayıflamasında doğrudan etkisi olduğu için göçmenlerin çoğunluğu devletin inşasının temel dayanağını oluşturan gençler ve devletteki işgücüdür (OCHA, 2010). Göçe yol açan çeşitli nedenler var:

1- Güvenlik (kamu ve kişisel)

2- Eşitsizlik ve sosyal adalet

3- Siyasi ve ekonomik istikrarsızlık

Menşe bölgeleri olarak, menşe bölgeleri ile varış bölgeleri arasındaki siyasi ilişkilerin doğasına ek olarak, farklı milletlerden, kültürlerden, dinlerden ve dillerden çok sayıda göçmene tanık olursanız, demokrasinin gölgesinde tek bir yürekle kaynaşmaktadırlar. Belki de Güney Amerika'da bunun açık bir örneği, Amerika Birleşik Devletleri ve Güney Afrika Cumhuriyeti hükümeti tarafından benimsenen etnik hoşgörüsüzlük çatışmaları ve barışçıl göç, Araplar gibi önceki yabancı istilalardan daha az şiddetli olmayan siyasi riskler olmamasıdır. Körfez ülkeleri, bölgedeki küçük nüfusun ekonomik ve sosyal faaliyetlerin genişlemesi ve tekli göç

sürecinin aksaması, gelenleri büyüklük ve nitelik olarak ezici hale getirdiğine nüfus işgalinin tehlikelerine tanık olmaktadır. Bunun bir örneği Körfez ülkeleri, çok sayıda diğer Asya ülkesi, Körfez ülkelerine iş bulma talebiyle girerse ve Körfez Arabi'ye çok sayıda göçmen olursa, buna emek göçü denmektedir. Körfez devletlerinde toplulukları olan ülkelerin bunu savunmaya ve onunla birlikte durmaya hazır oldukları açık görünmektedir. Örneğin, 1978'de Hintli işçiler, Kuveyt'teki Shuaiba bölgesinde ücretlerde artış ve daha iyi çalışma koşulları talebiyle greve gittiklerinde, bu konu Hindistan'da tepkilere yol açmıştır. Hindistan hükümeti bazı Körfez ülkelerinde Hintlilere yönelik taciz konusuna ciddi ve ilgiyle bakmaktadır. Hindistan Parlamentosu'nun bazı üyeleri Hindistan'da çalışan Hintli işçilerin bu ülkeler keyfi önlemlere tabi tutulmakta ve işçiler köle muamelesi görmektedir. Sri Lanka, Hindistan ve diğer ilgili Asya ülkelerine katılmıştır.Ummanlılar, 1971'de Maskat'ta Umman'a yapılan yoğun Hint göçüne karşı greve gittiğinde ve Birleşik Arap Emirlikleri 1981'de Hindistan alt kıtasından gayri resmi sakinleri kontrol etme arzusunu açıkladığında, vatandaşlar bu Asya göçünün tehlikesini ve sonuçlarını hissetmeye başlamışlardır. Doğal olarak Dışişleri Bakanlığı, BAE hükümetinin bu eylemi yapması halinde yaklaşık 250.000 Hintli işçinin zarar göreceğini, çünkü bunun Hindistan hükümetine mali zarar vereceğini söyleyerek, Basra Körfezi'nde çalışan işçilerinden transfer edilen para miktarını azaltmak şeklinde yorumlamıştır (Al-Tamimi, 1983).

3.5. IRAK'TAKİ İNSAN GÜCÜ VE KAYNAKLARI

İşgücü, çalışabilecek durumda olan bireylerin toplamı olarak tanımlanır ve verimli bir iş yapan, yani bu iş için nakdi veya ayni ücret alan kişileri kapsamaktadır. Etkin olmayan iş ve uluslararası kabul görmüş insan gücü (15-60) yaş arasındaki tüm kişileri kapsamaktadır (Abdullah, 1984). Devletin kendi gücünün boyutlarının değerlendirilmesinde ya da kalkınmanın temel amacı ile ilgili olup olmadığına bakılmaksızın kalkınma sürecinde işgücünün belirlenmesi büyük önem taşımaktadır. Yaşam standardının yükseltilmesi ve işsizliğin ortadan kaldırılması, ya da kalkınma planlarının çizilmesinde bununla ne ilgisi olduğu ve insan gücü planlaması ile ekonomik kalkınma projelerinin planlanması arasındaki tutarlılığın ne olması gerektiği ve bu, işgücünün istihdamı ile kamu refah düzeyi arasında bir ilişkinin varlığına ve aralarındaki ilişkinin varlığına ektir. İşsizliğin yayılması ve siyasi

istikrar ve güvenlik (Hassan, 1965), şu anda ekonomik referanslarda herhangi bir görüş yok. İnsan gücü kavramının içeriği üzerinde fikir birliğine varılmış olup bu kavramın en belirgin tanımları için, tanımın şu şekilde olduğu görülmektedir. Yukarıda belirtilen (Amer, 1994) ayrıca işgücü şu şekilde tanımlanmıştır: - 18 yaş altı çocuklar ve göçmenler hariç, çalışabilir ve çalışmak isteyen nüfus sayısı (Abbaz ve Al-Abed, 2012). Ancak bazı ekonomistler şu terimler arasında bir fark görmezler: insan kaynakları, insan güçleri, işgücü, çalışabilecek nüfus, aktif nüfus. Bir ülkedeki insan kaynakları, üretken çalışma yeteneğine sahip toplam nüfus ve üretken çalışma araçlarıdır. Belirli bir hizmeti yerine getirmek için bir metanın yaratılmasına yol açan veya katkıda bulunan her fiziksel veya zihinsel çaba, insan kaynakları, toplam nüfustan üretken olarak çalışamayanlardan oluşmakta olup bunlar şu şekilde sıralanabilir;

•Belli bir yaş (16) yaşın altındaki çocuklar.

•65 yaş üzeri ekonomik faaliyette bulunmadıkları sürece yaşlılar.

•Tamamen çalışamayacak durumda olanlar ve ekonomik değeri olan işleri yapamayanlar.

Son olarak, işgücünün tanımını özetliyoruz: Çalışma çağındaki hevesli, meşgul veya profesyonel bir faaliyet arayan insan grubudur. Bir ücret karşılığında işsiz nüfus, işgücü piyasasında aktif nüfus arasında sayılmaktadır. İş aradıkları ve bulamadıkları için iş bırakmadıkları halde aktiftirler ve çalışmazlar (Abdel-Karim, 1996). Dolayısıyla bu görüşe göre insan kaynaklarının bileşenleri iki kısımdan oluşur:

Birinci bölüm: Üretken çalışabilen ancak çalışmayan ve iş aramayanların tümünü kapsamaktadır. Bu kategori ev hanımları, tam zamanlı öğrenciler, emekliler, askerlik yapmakta olan kişileri içermekte olup cezaevleri, hastaneler ve benzeri kurumlarda bulunan mahkûmlara genellikle kuvvetler dışında çalışan kişiler denmektedir.

İkinci bölüm: Gerçekten kazanıyor ya da iş arıyor olsun, işgücü piyasasında bulunan tüm bireyleri içermektedir. Bu kategoriye işgücü veya aktif nüfus denir. Nüfusun iki sektörünü ifade etmektedir. Sektör ücretli çalışanlar ve hemen çalışmaya hazır, istekli ve hazır işsizler sektörü, ancak iş bulamayanlar ve yukarıdakilere dayanarak, işgücü kavramı üç cumhuriyetçi bileşeni içermektedir:

•Çalışacak birey

•Kişinin çalışma isteği

•Birey için işin mevcudiyeti (bireyin varlığı ve çalışmaya istekliliği).

3.5.1. İnsan Gücü Bileşenleri

Nüfus ve İşgücü Teorisi: (PT)'nin (*) toplam nüfusu iki kategoriden oluşmaktadır: Biri yasal çalışma yaşına (19-59) ulaşmış ve biz bu gruba çalışma çağındaki nüfus (PAT) diyoruz (**) ve bu yaşa ulaşmamış başka bir grup veya 16 yaşından küçük veya 60 yaşından büyük Nüfus ayrıca işgücüne ait nüfus (ÖİB) ve işgücü dışında kalan nüfus (ÖİB) (***) olarak ikiye ayrılmaktadır. Ekonomistler, bu iki kategoriye aktif ve aktif olmayan nüfus adını vermektedirler. İşgücü, halen veya ücretli bir faaliyet aradığını beyan eden çalışma çağındaki nüfusu içermekte olup bu nedenle nüfusun işsizlik rakamları, işgücü piyasasındaki toplam işgücü ve aktif nüfus arasında dikkate alınmasına rağmen her ne kadar hala iş istiyorlar çünkü iş arıyorlar ve bulamıyorlar. Bu nedenle aktiftirler, çalışmazlar ve bu nedenle aktif nüfus, mal ve hizmet üretmeye hazır tüm işgücünü içermektedir. Aktif olmayanlara gelince, yaşı 16 yıldan az olan bireyleri içermektedir (yasalar çalışmalarına izin vermemektedir). Çalışmayan, iş aramayan veya geçici olarak askıya alınan işlerine geri dönmeyi bekleyen çalışma çağındaki nüfusa gelince, öğrenci ve mesleksiz veya işi olmayan öğrenciler, evde kadınlar emekli ve iş göremez durumda olan işgücünü kapsamaktadır. İşgücü piyasası, yalnızca sömürülen bireylerden (P0) (****) ve işsiz olup da çalışmak isteyen bireylerden (STR) (*****) oluşan işgücü (aktif nüfus) ile ilgilenmektedir. Çalışan nüfus veya işgücü, çalışan üyeleri fiilen ücret, maaş, kâr veya üretimden bir pay şeklinde bir kâr elde etmek için çalışan kişi olup bu, şu anlama gelir:

- *(PT) Toplam nüfus
- **(PAT) Herhangi bir topluluğa girmeye, iş bulmaya ve çalışmaya hazır olan insan sayısıdır.
- ***(PNA) İşgücüne dahil olmaları ve devletin imkân verdiği her an işe ve istihdama girme ihtimalini ifade eder ve buna işsizlik sayısı ve işgücü dışında kalan nüfus da dahildir. Çalışmaya hazır olmayan veya yaş, sağlık veya hukuki durumu bakımından uygun olmayan kuvvetler vb.

- **** İşi fiilen uygulayan çalışan bireylerdir.
- *****Toplumdaki işsizlik sayısı, istihdam edilmek ve çalışmak isteyenlerin sayısıdır.

Başkaları için çalışan insanlar, birlikte çalışanlar ve kendi hesabına çalışanlar bağımsız ticaret ve meslek sahipleridirler. İşsizler ise, çalışabilen ve çalışmak isteyen, iş arayan ancak bulamayan bireylerdir. Önceki analizden, nüfus ve işgücü bileşenleri arasındaki aşağıdaki ilişkiler çıkarılmıştır:

1- Toplam nüfus = aktif nüfus sayısı + aktif olmayan nüfus sayısı

PT = PA + PNA.

2- Aktif nüfus = çalışan sayısı + işsiz sayısı

PA = P0 + STR

Önceki grupları daire içinde temsil edersek, nüfus dairesi çalışma çağındaki nüfusun dairesini, ikincisi ise işsizleri ve istihdam edilenleri içeren işgücünü içermektedir. Referans döneminde en az bir saat çalışan, görüşme sırasında işsiz olduklarını ifade etmelerine rağmen, işsiz bireylere ek olarak, istedikleri zaman ücretli olarak çalışmak isteyenlerdir. Aynı zamanda, bir ülkeden diğerine yürürlükte olan farklı sistem ve mevzuatlar nedeniyle ulusal hizmette bulunan (Ibrahimi ve Jawad, 2020), Uluslararası Büro (BIT) ile çalışmak ve işgücü piyasasının terminolojisini tanımlamak için çalışan bireyleri de içermektedir. Bu göstergeleri ölçmeyi amaçlayan araştırma yöntemleri (anketler) uluslararası bir karşılaştırma yapmak için kullanılmıştır.

1- **İstihdam edilen**: Uluslararası Çalışma Bürosu'na göre istihdam edilen nüfus, referans döneminde işsiz olduğunu beyan etmesine rağmen referans döneminde en az bir saat karşılığında bir ekonomik faaliyette bulunduğunu belirten her iki cinsiyetten bireylerin toplam sayısını içermektedir. Anket dönemi, evde kadın veya hareketsiz bireyler (son üç kategoriye marjinal aktif nüfus denir) ve hizmet personeli de çalışanlar kategorisine girmektedir. Sivil çalışan nüfusun büyüklüğünü geçmek

istersek istihdam büyüklüğünden milli hizmet personelinin büyüklüğü çıkarılmaktadır.

2- **İşsizler**: İşsizlik terimi olarak bilinen şeyi temsil ederler ve işsizlik, mevcut ücret seviyelerinde sunulan iş miktarı ile belirli bir süre boyunca bu seviyelerde istihdam edilen hacim arasındaki fark olarak tanımlanmaktadır. Bu önemli terimin daha basit bir tanımına atıfta bulunulmuştur: Kişinin çalışabilmesi ve çalışmak istemesi, ancak iş ve uygun ücreti bulamaması. Küresel Ofis kavramına göre işsiz nüfus toplamını içermektedir (Amer, 2008). Çalışabilecek durumda olan ve çalışma çağında olan ve görüşme sırasında şunları belirtmiş kişilerdir:

• İşsizdirler, yani referans döneminde herhangi bir ekonomik faaliyette bulunmamışlardır (soruşturmadan önceki hafta içinde en az bir saat çalışmış olan tüm kişiler işsiz sayılmamaktadır).

• (15 günü aşmayan) bir süre içinde çalışmaya hazırdırlar ve hastalık halinde süre bir aya kadar uzatılmaktadır.

• Ciddi iş arayanlar (fiili önlemler alınmış), ciddi iş arama koşulunun Uluslararası Ofis tarafından iş tanımında dikkate alınmaması durumunda, kamu menfaatlerinin kapsama oranının olduğu ülkeler söz konusu olduğunda, istihdam için yani ekonominin iş sağlayamaması durumundaki kişileri içermektedir.

• İşsizler ve buna hazırlar ve iş bulurlarsa daha sonra işgal edecekler.

• İşsizliğin işsiz kalma, işten ayrılma, iş gücüne geri dönme veya ilk kez iş gücüne girme gibi çeşitli nedenleri vardır. Buna göre işsizliğin çeşitli nedenleri mevcut olup daha önce çalışmış ve işsiz olan bireylere özgü nedenler ve işgücü piyasasına ilk kez giren bireylere özgü nedenleri içermektedir (Ettien vd., 2020).

3.6. IRAK'TAKİ AZINLIKLAR

3.6.1. Azınlıkların Tanımı

Azınlıklar, etnik köken, milliyetçilik, din veya dil ile toplumun geri kalanından ayrılan bir grup birey olarak tanımlanır ve her zaman iktidarda bir şeylerin eksikliğinden muzdariptirler (Salah, 1979). Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Örgütü de azınlıkları, özel geleneklere ve belirli etnik, dinsel veya dilsel özelliklere sahip bir toplumdaki nüfusun geri kalanından açıkça farklı olan ve sürdürmek istedikleri toplumdaki endemik gruplar olarak tanımlamaktadır (Abdel-Ati, 2006).

Bir devlette nadiren yekpare bir din, dil veya kültür toplumu bulunabilir. Irak devletinin dini, etnik ve mezhepsel azınlıkların çeşitliliği vardır, ancak bu azınlıklardan bazıları siyasi olarak aktif, bazıları ise siyasi entegrasyona daha hazırdır. Çağdaş Irak ulus-devleti birçok azınlığı kucaklar ve bu azınlıklar çoktur ve dayandığı sütunlar çoğalmaktadır. Dini bir güdüye dayanan azınlıklar vardır, diğerleri ise etnik bir güdüye dayalıdır. Bu yaklaşımda ulus-devlet, tüm bu azınlıklar için gerekeni, aralarındaki farklılıkları ortadan kaldırmaya dayalı saikler farklı bir forma girecek şekilde yapmak zorundadır ve bu ancak devlet anayasasına uymakla mümkündür. Devletin uyması ve kendisine karşı herhangi bir ihlal yapmaması gereken kurallar söz konusudur (Al-Shaher, 2008.). Ulusal ve ardından dini azınlıklara ve bu ulusal veya dini azınlıkların varlığının devletin inşasına, güvenliğine ve siyasi istikrarına yansımalarına dayalıdır. Irak hükümetinin 2021 yılı verilerine göre, yaklaşık 41 milyonluk bir nüfusa sahip olan Irak, dinlerinin, günlüklerinin ve çok çeşitli dinlerin bir arada bulunması ile karakterize edildiğinden, Büyük Ortadoğu'nun bir mikrokozmosu olarak kabul edilmektedir. Sakinlerinin eski çağlardan beri mezhepleri, temel dilsel ve kültürel olanlar, hükümet tahminlerine göre % 15-20 arasında olan Kürtlerdir ve Türkmen, Keldani, Asuri ve Ermenilerin oranı %5'i geçmemektedir. Din açısından, toplam nüfusun % 92-95 arasında değişen bir Müslüman çoğunluk ve bunun yanında Hıristiyan azınlıklar da mevcuttur Ezidiler, Sabiiler ve Yahudilerin küçük oranları toplamda % 3'e ulaşmaktadır (Al-Saffar, 2008).

3.6.2. Azınlıkların Ortaya Çıkmasına Neden Olan Faktörler

Azınlık sorununun odak noktası, yerel nüfus ve sosyal etkileşim eksikliği ile sonuçlanan özelliklere dayanmaktadır. Bu özellikler, Güney Afrika ve Amerika toplumunda belirgin özellikler olan etnik olabilir veya dilsel olabilir. Belçika'daki Valon grupları gibi veya İskandinavya'daki Lapp grupları örneğinde olduğu gibi kültürel farklılıklara dayalı ve bu dini özelliklerin en belirgin olanı ve dünyanın bazı bölgelerindeki hoşgörülü azınlıkların durumu, özellikle Güneydoğu Asya halkları, Müslüman azınlıklar, onları çoğunluğa bağlayan tek bir etnik kökene aittir, ancak buradaki ayrım dini farklılıklardan kaynaklanmaktadır ve buradaki mesele ideolojiktir (Al-Shaher, 2008).

Belirli bir azınlığın ortaya çıkmasına yol açan bir dizi faktör mevcuttur: -

1- Gruplar arası çatışma

2- İstila veya coğrafi izolasyon

3- Bir alandan diğerine yer değiştirme

4- Nüfusun bir kategorisinin zorla nakli

Azınlığın özellikleri, (Al-Saffar, 2008): -

1- Gelenek ve görenekler

2- Etkileyen faktörün türü ve gücü (dil, din, etnik köken)

3- Ortak duygular

4- Tarih

5- Coğrafi konumdur.

3.6.3. Irak'taki Azınlık Türleri

Bu azınlıkların sayısal oranı etnik olduğu kadar birbirlerinden de farklılık göstermektedir. Bu azınlıkların en önemlileri Kürtler, Türkmenler, Asuriler ve Keldaniler'dir.

1. Kürtler

Irak'ta sayı bakımından Arap milliyetçiliğinden sonra gelen ikinci milliyetçiliği oluştururlar (Hasbak, 1972.). Kürtler, tarih boyunca kendilerinden büyük liderler çıkana kadar, olumlu ve olumsuz gelişmelerinin farklı aşamalarında Arap İslam ülkeleriyle kaynaşmışlardır. Kürtler, Irak, Türkiye, İran, Suriye'nin bitişik kısımlarını oluşturan Kürdistan bölgesinin asıl halkı ile aynı kabul edilen Kürt halkını ifade etmek için kullanılmaktadır (Basili, 2001). Kürtler, Irak'ın kuzey kesimlerinde, İran'ın kuzeybatı kesiminde, Suriye'nin kuzeydoğu kesiminde ve Türkiye'nin güneydoğu kesiminde yer alan bölgeye Kürdistan demektedirler. Bu bölgelere ek olarak, Kürtler güneybatı Ermenistan'da az sayıda bulunmaktadır. Azerbaycan ve Lübnan'ın bazı bölgeleri (Al-Hasani, 1975), evrensel olarak tanınan bir ülkeye veya birleşik bir siyasi varlığa sahip olma Kürdistan, etnik olarak homojen bir halk tarafından iskan edilmesine rağmen, belirli siyasi sınırları olan bağımsız bir ülke olmamıştır (Basili, 2001).

2.Türkmenler

Toplam nüfusun % 2,5'ini oluşturan Kürtlerden sonraki ikinci etnik gruptur. Etnik olarak Orta Asya'dan gelen ve Irak'a ilk girişleri Abbasi devleti günlerine kadar uzanan (Khasbak, 1973) bir grup Türk aşiretinin kökenine aittir (İnançtan ayrılmak) yani inanan Türkler, böylece daha sonra (Türkmen) tanımı değişecektir. Türkmenler, Abbasiler döneminde Araplarla karışmamak ve kimliklerini korumak için özel bölgelere yerleşmişlerdir.

2. Asurlular

Süryanilerin kökenleri konusunda farklı görüşler bulunan ve bazıları Kürt olduklarına inanılan Enver el-Mai, iki akımın (Khasbak, 1973) Nasturi Hristiyanları olduğunu belirterek, tarihçilerin Kürt kökenli oldukları konusunda hemfikir olduklarını ancak Kürtçelerini değiştirdiklerini vurgulamıştır. Arapça ve Farsçanın

bir dil haline gelmesi gibi, Hıristiyanlığı kabul ettiklerinde de dili kilisenin diline çevirmişlerdir. Resmi Kürtler yazılarında ve kitaplarında, Muhammed Ali Avni de Kürt kökenli olduklarını ve Hıristiyan Kürt olduklarını söyleyerek devam etmiş olup siyasi nedenlerle Kürt olmadıklarını, daha çok Asurilerin kalıntıları olduklarını iddia etmişlerdir (Al-Mai, 1960).

3. Keldaniler

Nestorius'tan sonra Nasturi olarak da adlandırılan Keldaniler, Hıristiyanlığı kabul ettikten sonra, aslen eski Keldanilere ait olduklarını iddia etmişlerdir (Khasbak, 1973).

3.6.3.1. Dini Azınlıklar

Yandaşları Irak'taki toplam nüfusun % 93,4 (1) oluşturduğu İslam'a ek olarak, başka dini azınlıklar da mevcuttur:

1. Hristiyanlar

Irak'taki azınlıkların başında Hristiyanlar gelmekte olup bunlar üç mezhebe ayrılmaktadır: Hür Kilise'nin takipçileri, Birleşik Kilise'nin takipçileri, Ermeniler ve Ortodoks Vakıflar Bakanlığı Hristiyan İşleri Genel Müdürü'ne göre ve Diyanet İşleri Başkanlığı, sayıları yaklaşık 1.500.000'e ulaşmış olup Avrupa'ya sürekli göçler, diğer bir deyişle çoğu Ninova Valiliği, Bağdat, Erbil ve diğer dağınık bölgelerde yoğunlaşan 350.000 kişi nedeniyle sadece 1.500.000 kişi kalmıştır (Khasbak, 1973).

2. Yezidiler

Kuzey Irak'ta, özellikle Ninova ve Dohuk vilayetlerinde yaşayan ve nüfusları 500.000 ile 700.000 arasında değişen bir grup insandır (Khasbak, 1973).

3. Sabililer

Sabililer eski çağlardan beri Irak'ta yaşamakta olup çoğunluğu orta ve güney Irak'ta yayılış göstermektedir ve sayıları yaklaşık 10.000 kişidir (Khasbak, 1973, ss. 484).

4. Yahudiler

1948'den önce sayıları yaklaşık 118.000 kişiydi, yani Irak'ın toplam nüfusunun % 2.5'ini oluşturuyorlardı. Siyonist varlığın kurulmasından ve üzerine göçmen akınından sonra göçleri Yahudileri de içeriyordu. 1970'te sayıları 5.000 bine düştüğünde ve Irak'ta 2003 olaylarının sayısı 100'den az olduğunda çoğunluğu Bağdat'ta, çoğu yaşlı ve hastaydı (Khasbak, 1973, ss. 48).

3.6.3.2. Devletin Gücünü İnşa Etmede Azınlıkların Etkisi

Azınlıklar, devletin istikrarında açık bir rol oynar ve gücünü inşa etmede açık bir etkiye sahiptir. Devlet üzerinde olumlu veya olumsuz etkileri mevcuttur. Irak, çok sayıda ulusal ve dini azınlığı içeren bir devlet özelliği taşır. Ancak bu ülkenin insanları bu devleti inşa etmek ve siyasi ve ekonomik güvenliğini inşa etmek için tüm mezheplerini ve milliyetlerini vaftiz etmiştir. Bunun örnekleri günümüzde görülmektedir. Bütün bileşenlerinden insanlar el ele vermiştir. Herhangi bir dini veya etnik aşırıcılıkla karşılaşılmamaktadır. Bileşenler ve demografi açısından Irak, ulusal, kabilesel, dini, mezhepsel çoğulculuk ve diğerleri ile karakterize edilmiştir. Böylece Irak devletinin başlangıcından bu yana, I. Dünya Savaşı'ndan sonra meydana gelen bazı değişikliklere ve tüm bu bileşenlere ve ayırt edici özelliklerine rağmen, Irak halkı ulusal aidiyetleriyle birleşmiştir. Bu, millî, aşiret, dinî veya mezhebi mensubiyete aykırıdır ve hak ve münasip olan bütün bu aidiyetlere hürmet ve selâm etmektedir. Ayrıca bunlar devletin en önemli direklerinden biri oldukları için onları ihmal etmek ve yok saymak da doğru değildir. Kurduğu ve medeniyetini inşa ettiği ve demokratik haklarının bileşenlerinin kullanılması için tüm gereklilikleri sağladığı (Al-Rubaie, 2005) ortadadır. Azınlıkların demografik özellikleri düşünce, kişisel kanaat ve inançla ilgili bağlantılara sahip olmasına rağmen ulusal bağlantıda durum böyle değildir. Bu nedenle ulusal sorunların karmaşıklığı, ulusal bağlantı, bireyin

irade ve kanaatleriyle veya kişinin kayıtlarıyla ilgili değildir. Devlet daireleri ve hükümet kararnameleri, uzun süreler ve nesiller ile nesiller arası evlilikler ve entegrasyon ile ilgilidir. Bazen demografik ve coğrafi çevrenin kendine has özellikleri vardır ve az da olsa vatandaşlar üzerinde yansımalar ve etkiler bulur. bu ulusun insanları belirli bir yerleşim bölgesinde bir boşlukta yaşamadığından, bunun sonucu olarak da, bu milletin insanları, mahremiyetin ve doğal hayatın gerektirdiği demokratik hakları ve sosyal görevlerin yerine getirilmesini sağlamak amaçlanmaktadır. Bu yerdeki yönetim ve kurumlarda hayatlarını düzenlemek, vatandaşlar devletleri altında kaldıkları sürece, ancak azınlıkların etkisi olumsuz ise etkisi görülür. Böyle bir durumun var olduğu ülkenin güvenliğine ve istikrarına yansır ve dini veya etnik azınlık devletle ne kadar işbirliği yaparsa o ülkenin istikrar ve güvenliğine o kadar inmektedir (Al-Hiti, 2004).

4. IRAK'IN JEOSTRATEJİK ÖNEMİ VE BÖLGESEL VE ULUSLARARASI REKABETTEKİ ROLÜ

Belki de Irak siyasi ortamının etkileşimli doğasıyla ilgili olarak kolayca izlenebilecek ilk gözlemlerden biri, siyasi ortamın hâlâ siyasi bölünmelerin ve çatışmaların bir öznesi olduğu ve bazı yönlerden Irak'ın durumunu büyük ölçüde zayıflatan iç anlaşmalara varmak için şiddet içeren bir karaktere sahip olduğudur. Arap sistemine liderlik etmek için bölgesel bir rol oynama yeteneği, yani bir diğeri, kendi içinde bölünmüş bir ulusun dış ilişkilerde rol oynamaktan daha çok iç sorunlarıyla ilgilenmesidir. İç bölünmeler çözümsüz kalırken dış meselelere dikkat etmesi durumunda, bu dış rol üzerinde de nifak ve bölünme yaratma görevini yerine getirecektir. Devlet, bu bölünme mevcut siyasi sürecin olasılığını içerdiğinden, gerileme ve devletin yeniden inşası projesinin tamamının düşmesi anlamına gelmektedir (Al-Nasrawi, 2011).

4.1. DIŞ POLİTİKA İÇİN TEORİK ÇERÇEVE

Belirli bir dış politika kavramının tanımlanması konusunda görüşler farklı olup bu da anlamının bazen devlet siyaseti ve uluslararası ilişkiler gibi diğer ortak terimlerle karıştırılmasına yol açmıştır. Bu dış politika, (Modelsky) (Mazen, 1977) tarafından sunulduğu şekliyle siyasi ortamla ilgilenme düzeyinde (gelecekteki bir eylem planı veya programı), ortaya çıkmaktadır.Öte yandan, dış politikanın, devlet tarafından atılan adımların kapsamını içerdiğini söyleyen başka bir görüş daha vardır. Başkalarına yönelik uluslararası hükümet kurumları (Reynolds, 1971) ve diğer araştırmacıların bildiği devletin dış politikası, benimsediği ilkelere dayalı olarak ve hedeflediği amaçlar doğrultusunda diğer ülkelerle ilişki kurma pratiğinin yöntemleridir. Dünya, uluslararası dış politik etkiler olduğu için, nesnel ölçütler devreye girmemektedir. Temelde devletin teknolojik, siyasi ve askeri açıdan kabiliyeti ile ilgili olan doğrudan ve dolaylı tepkilerin şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Nofal, 1972). 2003 yılında Amerika'nın Irak'ı işgalinden sonra, Irak arenasında siyasi, jeopolitik ve hatta stratejik baskılar bırakan, bu rekabetin artmasını ve etkinliğini ve kırılganlığını kolaylaştıran bir tür bölgesel ve uluslararası rekabet

ortaya çıkmıştır. 2003'ten sonra tırmanan bir grup iç kriz sonucunda Irak arenasının çöküşü, bloklar arasındaki çatışma, siyasi durum, yasadışı grupların ortaya çıkması ve temel hizmetlerin zayıflığı nedeniyle güvenlik dosyasının bozulmasına neden olmuştur. Irak vatandaşı için olduğu kadar Irak ekonomisindeki enflasyon, zayıf tarım ve sağlık koşulları, sakat doğumların yaygınlaşması ve bu rekabetin ortaya çıkmasına neden olan diğer nedenler de etkilidir.

4.1.1. 2003 Sonrası Irak-Körfez Ülkeleri

2003 yılından itibaren ABD'nin Irak işgalinin sırlarının Körfez İşbirliği Konseyi ülkelerine ulaşmasından sonra, özellikle Irak'taki siyasi gelişmeler, Körfez ülkelerinin yaşadığı siyasi duruma ve bölgedeki sisteme yansımaları ve dalgalanmalar içinde yaşanmıştır. Körfez İşbirliği Konseyi, Körfez siyasi deneyiminin birkaç yıl yaşaması gibi, insanlar ve hükümetleri arasında bir uyum durumdadır geçmişte Körfez vatandaşı komutasını yerel yönetimlerin siyasi değişmezlerine devretmiştir. Devlette tek bir aile ve onun üyeleri üzerine kurulu Körfez egemenliğinin özelliklerini korumaktadır. Bu durumun Körfez devleti içinde kurumsal mekanizmaları vardır, böylece Körfez devletleri servetin bir kısmını diğerlerine dağıtarak kendi destekçilerine servet dağıtmaya çalışırken, vatandaş kendi devleti içindeki kalıtsal yönetim biçimine aşina olmaktadır. Halkın rekabet ruhunu devlet içinde yaymak, sonra devlete bağlı olanların devlete kazandırılmasını artırmak, devletin yandaşları ile karar çemberinden uzak olanlar arasındaki rekabet ruhunu artırmak, ikinci kategoriyi bir devlete sokmak Körfez hükümetlerinin rolünü kazanmak için tam bir mücadele vermeleri, birinci kategori olarak finansal ve ekonomik olsun, onları özel tebaaya dahil etmelerini sağlamaktadır. Belki de bu çatışmaların en önemli nedenleri şu şekilde belirtilebilir.

A – Stratejik nedenler: Körfez İşbirliği Konseyi ülkeleri içindeki siyasi hareketin ışığında, bu ülkeler, özellikle 2011'de ABD güçlerinin Irak'tan çekilmesinden sonra, Irak ile ilişkilerinin, Irak arenasındaki etkinliğini artırması gerektiğini fark etmişlerdir. Siyasi ya da ekonomik bir bakış açısıyla ve ülkedeki gelişmeleri alt üst edecek bir tür etkiyle birlikteydi Irak siyasi sahnesi ve bu ülkeler, en önde gelenleri olmak üzere birçok söylenti yoluyla Irak'la ilişkilerde bir çeşit esneklik

göstermişlerdir. Bunlardan biri Kuveyt, Katar ve Umman Sultanlığı ile Irak arasındaki uçuşların yürütülmesidir. Aynı şekilde Suudi Arabistan Krallığı da Ürdün büyükelçisini Irak'ta mukim olmayan bir büyükelçi olarak atayarak Irak'a yönelik gergin duruşundan vazgeçmiştir. Umman Sultanlığı, Ürdün büyükelçisini Bağdat'taki Sultanlığın mukim olmayan büyükelçisi olarak ve 2012'deki Bağdat Zirvesi'ne tüm Körfez İşbirliği Konseyi ülkelerinden temsilcilerin mevcudiyetini garanti ederken aynı şeyi yapmıştır.

B – Siyasi nedenler: İlişkilerin diğer tarafında, Irak ile bazı KİK ülkeleri arasında, Körfez'in Irak'taki diplomatik temsilciliğinin (Katar örneğinde olduğu gibi) tamamlanamaması, Irak krizi gibi bazı çetrefilli meseleleri ortaya çıkarmıştır. Irak sınırlarına bitişik olan Kuveyt'in Mübarek limanı ve Irak'ın ekonomik iradesini tüketme aşamasında hayatta kalması, 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgalinden sonra 1991 savaşının borç ve tazminatını karşılaması, 2011'deki Arap değişiklikleri, Irak-Körfez ilişkilerinde önemli bir katman oluşturmuştur. Çünkü siyasi ve kültürel olarak iki taraf arasındaki ilişkilerin gerçekliğini etkilemiş, bu ilişkilerin imajı üzerinde olumsuz ve olumlu sonuçlar doğurmuştur. Bu değişiklikler, aralarında bir sorun olması durumunda iki taraf arasındaki ilişkilerin geleceğini etkileyecektir. En azından yakın gelecekte Körfez halkları ve hükümetleri ya da Irak-Körfez ilişkilerinin dış etkilere boyun eğmeden devam etmesi durumunda nüfuzun yokluğu, Irak'ın maruz kaldığı Arap bölgesindeki değişiklikler de dahil olmak üzere, 2003 yılındaki Amerikan işgali, siyasi, ekonomik ve kültürel angajman anlamına gelen işgal şoku ve siyasi, ekonomik, teknolojik ve kültürel modernleşme anlamına gelen modernite şoku olmak üzere iki örtüşen şokun etkileşime girdiği yeni bir sancıya girmiştir (Zubair, 2010).

1- Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra devletin kuruluşundan bu yana Ortadoğu'da ilk kez bir merkezi devletin (*) yıkımı ve Türkiye bu merkezi devletlerin modellerinden birisi olup varlığını, bu yıkıcı eğilimin kendisine ve merkez bölgenin diğer ülkelerine yayılmasından korumalıdır.

2- Kuzey Irak'ta, Irak anayasasında belirtildiği gibi, bağımsız bir devletin esaslarının çoğuna sahip ve Ankara'nın stratejilerine göre, birliğine yönelik gerçek ve ciddi bir tehlike arz eden federal bir oluşumun ortaya çıkmasıdır.

Öte yandan, Irak-Türkiye ilişkileri, Türkiye'nin ulusal güvenlik politikalarına yaklaşımı ve temel çıkarları ve Arap bölgesel sistemindeki başlıca ülkelerle, özellikle Mısır ve Suudi Arabistan ile yakınlaşması nedeniyle en fazla çabayı Ortadoğu'dan çekmesinden sonra bölgesel güvenliği etkilemektedir. Daha sonraki bir dönemde Suriye ve İran ve Irak ile etkileşimi, ancak ılımlı bağlantılar ve ilişkilerle devam etmektedir. Aralarındaki ekonomi (Hamed, 2011) ve bazı analizler, Irak-Türkiye ilişkilerini ve bunların bölgesel çevreye yansımalarını, belki de en belirgin olan bazı konularla ilişkilendirmektedir. Bunlardan:-

A – Irak ile Türkiye'yi birbirine bağlayan komşuluk ilişkisi, aralarında her alanda güçlü ilişkiler kurulmasını gerektirmekte olup ekonomik ve ticari boyutunu ele alırsak, sürekli geliştiği ve 4 milyar dolardan yükselme hırsı olduğu görülmektedir. Irak, karşılıklı ticaret alanlarını geliştirerek gelecekte 20 milyar dolara petrol ihraç edecek, böylece Irak boru hattı üzerinden Türkiye'nin Ceyhan limanına ve oradan da ithalatçı ülkelere petrol ihraç edecektir. Türkiye, Irak'a çeşitli mallar, ticari mal ve tarım ve sanayi ürünleri ihraç etmektedir.

B- İstikrar ve iyi komşuluk sağlamak, başkalarının içişlerine karışmamak, her ülkenin güvenlik durumuna zarar vermemek ve topraklarını terör bölgesi haline getirmemek için tüm bölgede bölgesel güvenlik çok önemlidir. Çünkü diyalog yoluyla pratik çözümler için müdahale edilmesi gereken birçok konu vardır ve bölge genelinde teröre giden yolu kesen güçlü ilişkilerin temellerini atmaktadır. Çünkü herhangi bir şiddet ülkesinde yaşananlar ülkenin koşullarını etkilemektedir. Bu nedenle güvenlik ortaktır ve bu alandaki her türlü anlaşmaya riayet edilmesi ve bölgenin başta olmak üzere tüm ülkelerinin işbirliği ile güvenli bir alan haline getirilmesi gerekmektedir. Irak'ın güvenlik alanında, terörü kesmek için komşu ülkelerin işbirliğini gerektiren bir bozulmaya tanık olduğu aşikardır.

C- Su meselesi asli ve hayatın kendisiyle ilgilidir. Bu nedenle Irak, Dicle ve Fırat nehirlerinden Türkiye'deki kaynaklarından ve mutabık kalınan miktarlarda su akışının sağlanmasına büyük önem vermektedir. Geçmişte su kıtlığı Irak topraklarında tarımın bozulmasında, çölleşme ve tuzluluğun artmasında ve içme suyu meselesinde derin bir etki yapmıştır. Konu çok tehlikeli hale gelene kadar bu konuyu iki ülke ilişkilerinin öncelikleri arasına yerleştirmek gereklidir.

D- Türkiye'nin bölgesel rolü sadece Irak için değil, birçok komşu ülke için de çok önemli ve bu bölgesel ilişkilerde doğru bir yaklaşımı temsil etmektedir (Rahbani, 2010).

4.1.2. Irak-Türkiye İlişkilerinin Geleceği

Hiç şüphe yok ki Irak-Türkiye ilişkileri için gelecekten manzaralar çizmenin sonuçları sadece iki tarafla sınırlı kalmayacak, bunun uzantısı tüm Ortadoğu bölgesine nüfuz edecektir. Bu sahne, özellikle sonuçları Orta Doğu'da bölgesel güvenliğin güçlendirilmesine yansıyacaksa, iki taraf arasındaki işbirliği olasılığını haklı çıkaran çeşitli değişkenler tarafından desteklenmektedir, işbirliği nedenleri aşağıda gösterilmiştir.

1- Türk milli menfaatleri, Irak ve çoğu Arap ülkesinin Türk malları için mükemmel bir pazar oluşturduğu şeklindedir.

2- Irak ve bazı KİK ülkeleri, enerji ihtiyaçları ile petrol ve gaz talebinin iki nedenden dolayı arttığı Türkiye için son derece önemli bir faktör oluşturmaktadır. Arap bölgesinin, özellikle de Arap Körfezi'nin, dünya petrol rezervlerinin yaklaşık % 60'ını ve dünya doğal gaz rezervlerinin % 23'ünü barındırdığı bir dönemde, enerji ihtiyacının % 90'dan fazlasını yurt dışından ithal etmektedir. Körfez ülkeleri bundan fazlasını oluşturmaktadır. Küresel günlük petrol üretiminin % 23'ü ve küresel günlük gaz üretiminin yaklaşık % 8'idir. Diğer bir neden ise Türkiye'nin Avrupa'ya enerji arzı için bir kapı olma ve böylece stratejik konumunu güçlendirme arzusudur.

3- Bölgede daha büyük bir bölgesel rol oynamak, yani bölgesel gündemin belirlenmesine katılmak ve Türk savunma hatlarına, Kürt sorunu gibi güvenlik sorunları yaşayan Türk topraklarından mümkün olduğunca uzaklara ulaşmak demektir.

4- Bölgede artan bölgesel rol, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile olan dengesinin yükselmesine yol açmaktadır, çünkü Türkiye, coğrafi olarak Avrupa Birliği'ne komşu olan Orta Doğu sınırlarında Avrupa için gelişmiş emniyet supabı olarak görülmektedir.

4.1.3. 2003 Sonrası Irak-İran İlişkileri

Irak-İran ilişkilerinin coğrafi ve siyasi inançlardan ve kara ve su sınırlarından etkilenmesi nedeniyle özel niteliklere sahip olduğu düşünülmektedir, çünkü bu uzun sınırlar iki tarafça tahkim edilmemiştir ve burada gerçek iki taraf arasındaki gizli etkileşimdir. Antik çağlardan günümüze uzanan ülkeler, karşılıklı fetihler, bu sınırları aşan imparatorluklar, medeniyet ve kültürel örtüşmelerle temsil edilen bu gerçek, ortak bir miras, sempati, homojenlik, farklılık, ortak aidiyet ve çelişkili kimliklerin karışımından oluşan bir miras yaratmıştır. Bu ilişkiler, iç politikaların hareketi nedeniyle dinamik hale gelmiş olup devletin inşasını, ideolojik seçimini ve çıkarlarını temsil etmektedir (Abd Al-Rahmanm, 2011). Bu temelde ilişkiler, başta Irak'ın uzun kara ve su sınırlarını İran'a bağlayan jeopolitik faktör ve Irak'taki etnik ve dini dağılımı İran ile birleştiren etnografik faktör olmak üzere çeşitli temellere dayanmaktadır. Her iki ülkede de Kürtlerin, Şiilerin ve Sünnilerin olduğu yerde, diğer faktör sosyal faktördür, çünkü İran ve Irak toplumunun yasaları arasında evlilik ve iç evlilik davaları nedeniyle birçok aile ve sosyal bağ mevcuttur. Diğer faktör ise dini faktördür, çünkü her iki ülkede de aileden imamların türbeleri vardır. Tüm bu ilişkiler, Irak-İran ilişkilerine, eski çağlardan beri ardışık ilişkiler olması ve yıllardır kopmayan ortak bağlar olması nedeniyle özel bir avantaj sağlamaktadır. Amerika'nın Irak'ı işgali, İran'ın Irak'a yönelik dış politikası nedeniyle İran'ın bir tür rekabet ve karmaşıklık içinde olduğu bir komşunun varlığı ile sonuçlandığı için İran ilişkiler sistemini de etkilemiştir. Özellikle barışçıl alanlarla sınırlı olmasına rağmen İran'ın nükleer yeteneklerinin kısıtlanması alanında ve bu araştırmanın önemini takip etmektedir. Aşağıdaki gibi birkaç önemli faktör ona özel önem vermektedir:

1- Jeopolitik önemi:

Irak-İran ilişkileri jeopolitik perspektifte, İran'ın nükleer yeteneklerinin kısıtlanması iddiaları altında Amerika ve İsrail'in İran'ı hedef almasının öngörülebilir gelecekte gelişme olasılıkları açısından önemli kabul edilirken, Birleşmiş Milletler'in siyasi ve ekonomik baskıları gibi, İran konusunda devletler ve Batı, İran'ın Amerika'nın toprakları sömürmesinden korkması açısından Irak-İran ilişkilerinin gelişimini etkiledi mi, yoksa Irak atmosferi mi? İran'ın derinliğini izlemek, hatta coğrafi batıyı ve Irak-İran sınırını ve İsrail Mossad'ın İran içindeki istihbarat operasyonlarıyla sömürmek için başlangıç noktaları Irak'tır.

2- Stratejik önem

İran, Amerika'nın Irak'tan çekilmesinin, İran'ı hedef alan Amerikan direktiflerini iptal etmeyeceğine ya da en azından Amerikan-İsrail projesine ayak uydurması için bir tür baskı olarak Irak'taki ilişkisinin ve nüfuzunun boyutunu azaltmayacağına inanmaktadır. Washington'un, İran'ın Körfez ve Orta Asya'daki hırslarını dengelemek için Irak'ta İran'a baskı yapmaya çalıştığından ve İran'ın Amerika'yı bölgesel ve hatta uluslararası olarak karşısına çıkarmak için kullanabileceği bazı dosyalardan İran'ın çekilmesi gerekmektedir. Körfez'deki ABD askeri üslerini hedef alma olasılığını tehdit ederek nükleer silah programı iradesinin kriz alanında Washington ile sözlü caydırıcılık uygulamasından gizlenmesi, yani ilk atış İran tarafından gerçekleştirilemez, Amerika veya İsrail tarafından gerçekleştirilebilir, çünkü İran, Amerikan ve İsrail tarafına kendisine karşı herhangi bir askeri saldırı karşısında boş durmayacağı yönünde önemli bir mesaj göndermiştir. İran'ın içinde ve dışında hayati çıkarlarını savunmakla sınırlı, ancak bölgedeki Amerikan çıkarlarına karşı bir saldırı politikası uygulayacak, çünkü Irak-İran ilişkilerini etkileyen bir dizi faktör mevcuttur. Bunlardan en belirginleri:

A- Amerika'nın Irak'ı işgaline karşı İran'ın tutumu:

İran 21 Mart 2002'de, Irak'a karşı savaş ilkesini kınadı ve bunun önceki rejime duyulan sevgiden değil, daha ziyade ABD kuvvetlerinin Irak'ta konuşlandırılmasından sonra onları kuşatan yeni koşullarla ilgili endişeyle gerçekleşmesi çağrısında bulunmuştur. Afganistan'dan sonra, özellikle Amerika Birleşik Devletleri, rejimden sonra bölgenin rejimlerini değiştirmedeki hedeflerini gizlemedi. İran'ın fark ettiği gibi Irak, Washington onu kurmak ve kuşatmak, kabiliyetini zayıflatmak, rolünü marjinalleştirmek ve eğer yapabilirse vurmak için hiçbir bahane sunmayacaktır (Talal ve Yusuf, 2004). Görünen o ki İran, ABD'nin Irak'ı işgalini sadece Irak için değil, aynı zamanda İran için de bir tehdit olarak görmektedir.

Çünkü bu, nükleer silahlara sahip olma bahanesiyle Irak rejimini devirmek için Amerikan müdahalesine bir bahane ve daha sonraki aşamada aynı bahaneyi ona karşı kullanmak için bir sebep olacaktır. Bu nedenle, savaşa karşı olan muhalefet ciddi bir muhalefetti, maruz kalabileceği potansiyel tehditlere karşı güvenliğine yönelik

gerçek bir endişeden kaynaklanıyordu. Rejimin düşmesinden sonra Irak'ta ortaya çıkabilecek istikrarsızlık, kaos veya Amerikan hegemonyasından (Talal ve Yusuf, 2004) çekinmekteydi. İran'ın, Amerikan tarafından korkmasına rağmen, işgalin yarattığı yeni durumun, İran'ın şansı diğer taraflardan, hatta Amerikalılardan bile daha iyi olduğu için onu kendi avantajına kullanmasına neden olduğunu belirtmekte fayda vardır. Birçok nedenden dolayı, özellikle de İran'ı kalıcı bir komşu olarak kabul ettiren coğrafi faktör, Amerikan müttefikinin aksine, İran'ın ölümü üzerine bahse girememesidir. Rejimin düşüşünden sonra yeni Irak ile dini faktörlerin, güvenlik ve ekonomik ilişkilerin yanı sıra, Irak'ın kapıları sadece diğer partilere destek veren taraf değil, ortak olarak İran'a açılmıştır. İranlılar ilişkileri örmeyi başarmışlardır. Irak'ın yeni yönetici elitleriyle ve Amerikan nüfuzunun kendisiyle rekabet edebilmişlerdir. Irak'ta ve Amerikalıların iyi bildiği birçok yönden karmaşıklığı (Idris, 2011), İran'ın Amerika'nın Irak'ı işgali sonucunda elde ettiği bu kazanımlara rağmen, İran'ın üç dört yıl önce maruz kaldığı iç çatışmalar, baskı ve dış yaptırımlar nedeniyle İran artık bugün olmadığı bazı engellerle karşılaşmıştır. Ancak en önemli şey, Irak'taki İran rolü üzerindeki iç çatışmalar ve İran'ın bölgesel müttefiklerinin, özellikle Suriye müttefiki olmak üzere, dikkate alınmayan iki zorluğa maruz kalması nedeniyle İran'ın Irak içindeki fırsatlarının karmaşıklığı ve bunun anlamı şudur: Suriye'de Esad rejiminin düşme olasılığı, ancak rekabet ve belki de Amerika'nın İran'la Irak'taki çatışması devam etmektedir. En önemlisi, Amerikalıların Irak ile stratejik ittifakı yenileme ve genişletmedeki başarısı göz önüne alındığında (Talal ve Yusuf, 2004), Amerika'nın Irak'ı işgali, İran stratejisine, Irak'taki stratejiyle yüzleşmek için jeopolitik, stratejik ve güvenlik nedenleriyle Irak'taki silahlarını derinleştirmede hizmet etmiştir. Irak devletinin başlangıcındaki kırılgan göstergeleri nedeniyle İran'ı Irak'ta mücadele eden bölgesel stratejiler arasında yer almaya itmiştir. Buna eşlik eden, niteliksel engellerden ve devletin yeniden üretim dosyalarında büyük bir küresel örtüşmeden muzdarip bir siyasi sürece uygun olarak terörizmin ortaya çıkmasıdır (Idris, 2011).

4.3. IRAK-İRAN İLİŞKİLERİNİN GELECEĞİ

Amerika'nın Irak'tan çekilmesinden sonra Irak-İran ilişkilerinin geleceğini okumak karmaşık ve belirsiz olabilir ve bu ilişkiler birkaç senaryoya yönelebilir ve belki de bunların en belirgin olanı Irak ve İran arasındaki işbirliği senaryosunun yükselişi

olabilir. Özellikle de İran seçeneğini nükleer yeteneklerinde etkilemek için Amerikan ve Batı baskılarının önünde durduğu için Irak ve İran arasındaki işbirliği senaryosunu desteklemek için birçok gerekçe mevcuttur. Bu temelde, Amerikalı araştırmacı (Anthony Cordesman) şuna inanmaktadır: İran, Irak'ta bir savunma gücünden yetkisini ve etkisini genişleten bir güce geçmek için mevcut iki yeni fırsat dahil olmak üzere, Irak'ta en ciddi fırsatları görmekte olup diğer fırsat, Washington'u caydırmak istediğiniz belirli silahlara sahip olma çabaları ve hatta nükleer dosyası nedeniyle ona saldırma senaryosunu bile azaltmaktadır. Bu nedenle, Cordesman'ın görüşüne göre İran, geniş çaplı bir bölgesel çatışmaya yol açabilecek, büyük ölçekli Amerikan müdahalesinde olabilecek doğrudan askeri müdahaleden kaçınma konusunda her zaman bir teşvike sahiptir (Cordesman, 2008). Irak ve İran arasındaki işbirliği senaryosunu kabul etmemizle birlikte, İran'ın Amerikan işgalinden sonra Irak'la işbirliği yapmasının nedeni, herhangi bir Amerikan askeri, hatta güvenlik veya istihbarat genişlemesini önlemeye yönelik hazırlıklarıdır. İran'da, hatta nükleer tesisine yönelik bir ABD-İsrail askeri saldırısı, İran'ın Irak'la ilişkisini lojistik nedenlerle değil, güçlendirmeye çalışmaktadır.

Amerika'nın Irak'tan çekilmesinden önce olduğu gibi sadece lojistik değil Amerika'nın Irak'tan çekilmesinden sonra İran, Irak'taki siyasi, ekonomik ve hatta askeri nüfuzunu, kendisine gelebilecek beklenmedik sonuçlardan kendisi için bir garanti olduğunu görmektedir. Bir Amerikalı ya da diğerleri ve İran'ın Irak'taki ulusal çıkarlarını korumaya çalıştığı düşünüldüğünde bu konuda garip bir şey yoktur, çünkü İran'ın güvenliği, ortak sınırlara sahip olduğu Irak'taki istikrarla yakından bağlantılıdır (Al-Qalam, 2002). Buna rağmen bazı araştırmalar, medyanın Tahran-Washington arasındaki krizi, henüz kırılmamış olmasına rağmen abartması için bir gerekçe olmadığını değil, sanki bir savaş varmış gibi ortamı abartarak ve bölgesel ortamı tırmandırarak değerlendirmektedir. İran ve Amerika Birleşik Devletleri arasında kaçınılmaz olarak gelecek ve bu öngörülebilir gelecekte İran-Irak ilişkilerini etkileyecek, ancak adil bir analiz Amerikan ve İran partilerinin birçok ortak çıkarları paylaştığını göstermektedir. Düşmanları, Afganistan'daki Taliban ve Irak'taki eski rejim ve Tahran ile Washington arasında ortak bir çıkar mevcuttur. Bu da Irak'ın entegrasyonunu ve demokratik siyasi sistemini güçlendirmektir. Sürekli petrol akışı iki ülke için stratejik bir hedef teşkil etmektedir. Bu nedenle, İran ile karşı karşıya

gelmek gereksizdir ve herhangi bir askeri saldırı, iki ülkenin politikasını askeri temelde yeniden organize edecektir (Al-Qalam, 2002).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışma, devletin gücünü inşa etmenin jeostratejik öneminin gerçekliği ve bu çalışmada etki eden doğal ve beşeri faktörlerin neler olduğuna dair önceki bölümlerde açıklanan, analiz edilen ve sunulanlara dayanarak bir dizi sonuç sunmuştur. Analiz araçlarından neyin kullanıldığına ve nüfus istatistiklerine dayalı olarak ve coğrafi bilgi sistemlerinde ve standartlara göre haritalara yansıtıldığında aşağıdakiler gibi bir dizi önemli sonuç ortaya çıkmıştır:

1. Irak'ın genel olarak konumunun devletin gücünü inşa etmesinin en önemli nedenleri arasında su kaynakları olduğu gerçeğiyle karakterize edilmektedir. 38-45 ve 48-45 doğu boylamları ile 29-35 ve 37-22 kuzey enlemleri arasında gelir ve ekonomik şartları etkileyerek bu konumun önemi ortaya çıkmaktadır.

2. Doğal unsurlar, tarım arazilerinin ve dağlık alanların dağıtılmasında oynadığı önemli rol nedeniyle devlet gücünün kendi kendini inşa etme sürecine giren en önemli unsurlar arasında yer almaktadır. Sıcaklık farkı ve düşen yağış miktarı ülke ekonomisini artırmada net bir etkiye sahip olacaktır.

3. Komşu ülkelere sunulanlar ile sağladığı manevi, maddi ve hatta askeri destek nedeniyle Irak'ın jeostratejisinde önemli bir etkiye sahiptir, bu nedenle olumlu kullanılırsa devletin desteğini güçlendirir, siyasi ve ekonomik seviyesini yükseltir.

4. Nüfus piramidi genç gruplar üzerine kurulu olduğu için özellikle insan özellikleri ve yaş grupları devletin inşasında etkin rol oynamaktadır. Bu alandaki işgücünü ve askeri gücünü artırabilecek üretken etkinliğe ve yeteneğe sahip bir devleti ifade etmektedir.

5. Irak'taki azınlıklar, Irak halkının bileşenlerinden biri olarak kabul edilirler. İnsan gücünü ve mesleki uzmanlığı artırarak ülkenin inşasına katkıda bulunurlar. Halkın geri kalan bileşenleri ile bütünleşik ve uyumlu bir birim olarak kabul edilirler ve bu gruplar ne zaman birleşirse diğer mezheplerle birlikte ülkeyi yönetmede ve istikrarı artırmada en büyük paya sahiptirler.

6. Uluslararası ve bölgesel rekabet, devlet iktidarını inşa etmede önemli unsurlardan biridir. Bu rekabet, siyasi ve ekonomik hırslara dönüşürse, bu bileşenlerin devlet gücünü inşa etmek için bütünleşmemesine yol açar. Bu bölge ürün ve malların elden

çıkarılması için bir pazar alanı, daha sonra ekonomik ve ticari harekete yol açar ve bu rekabet olumlu hale gelir.

Öneriler:

Araştırma, önceki bölümlerde tartışılanlar sırasında bir grup misyon önerisine ve devleti inşa etmek için ülke siyasetini ve ekonomisini etkileyen doğal ve beşeri faktörlere ulaşmıştır. Bu öneriler karar vericilere bir tür hizmet sunmayı tercih etmiştir:

1. Irak'ın coğrafi konumundan ve siyasi ve ekonomik güç oluşturmadaki öneminden ve komşu ülkelerle içişlerine saygı ve müdahale etmemeye dayalı başarılı ve dengeli bir dış politika inşa etmedeki öneminden yararlanmalıdır.

2. Merkezi hükümet, devleti destekleyen tarımsal üretim miktarında büyük öneme sahip olan valilikleri, tarım makineleri, tahıllar ve kimyasallar sağlayarak desteklemelidir. Çünkü Irak'ta tarım, ekonomik gücün temelidir.

3. Ülkenin ayrılmaz bir parçası oldukları için başta Iraklı azınlıklar olmak üzere tüm tarafların dahil edilmesi ve bu nedenle Irak, devletin gücünü inşa etmek için tüm mezhep ve bileşenlerinin güçlü bir devleti haline gelebilir.

4. Gençlerin enerjilerine dikkat etmek ve ülkeyi yönetmelerine izin vermek nüfus piramidini anlamak devletin gücü için bir temeldir. Bu genç enerjileri en büyük çalışma grubu olduğu için iç ve dış göçleri sınırlanmalı ve Irak'ın yararına kullanılmalıdır.

5. Irak ile komşu ülkeler arasındaki siyasi ilişkilerin karşılıklı ziyaretler ve çeşitli düzeylerde görevliler aracılığıyla güçlendirilmesi ve bu ilişkilerin artan destek ve çeşitli türden ticaret alışverişine dayalı hale getirilmesi ve Irak'ın kendi gücünü inşa etmek için prestijli bir düzeyde ilerlemesi gerekliliktir.

KAYNAKÇA

Abbas, A. R. (1970). Political Geography and Comparison with Modern Concepts. *Journal of Geography Society*, No. 5, Baghdad, p. 15.

Abbaz, Z. and Al-Abed, S. (2012). The phenomenon of unemployment between reality and passions in Algeria. *Al-Bahet magazine*, No. 11, University of Batna, Algeria.

Abd Al-Rahmanm, A. K. (2011). *Iraq-Iran relations 2003-2011 In the shadow of the American occupation*. unpublished letter (Middle East University in Amman), p. one

Abdel-Ati, S. (2006). Minorities, Human Rights in Arab Society, Rehearsed Dialogue, no. 15903.

Abdel-Hamid, M. K. (1972). *The Middle East in Strategic Balance*. Fourth Edition, Cairo, Anglo-Egyptian Library, p. 390.

Abdel-Karim, A. B. (1996). The effects of unemployment and employment rate and its reliability in changing labor market efficiency. J*ournal of North African Economics* – Issue Six, p. 177.

Abdel-Moneim, A. W. (1977). *The Geography of Political Relations*. Al Wahda Publishing and Distribution Foundation Publications, Kuwait, p. 123-128.

Abdel-Wahab, A. M. (1992). *Political Geography of Iraq, Study and Applied Analysis of Geopolitical and Political Geography*. Kuwait, Publications Agency, p. 152-153.

Abdullah, A. M. (1984). *The Egyptian Renaissance in Political Geographical Conditions.* 2nd Edition, Cairo, p. 16.

Abdul-Razzaq, A. H. (1976). *Geopolitics Asaad printing house*. Baghdad, p. 273-385.

Al-Akkad, S. (1973). Gap Theory and Persian Gulf. *Journal of International Politics*, Al-Ahram Foundation, Issue 34, p. 118.

Al-Akkad, S. (1973). The Border Conflict Between Iraq and Kuwait. *Journal of Primary Politics*, Al-Ahram Foundation, Issue 33, p. 110.

Al-Ani, S. and Al-Barazi, N. H. (1979). *Geography of Iraq*, Baghdad University Press, p. 7.

Al-Ansari, Q. A. R. (1956). *James Fair Griff Geography and international masters*. Alf Book Series, Anglo-Egyptian Library, p. 18-48.

Al-Buraizat, R. S. (2008). *The Greater Middle East Project and US Foreign Policy (Aims, Means, and Barrier*s), (unpublished master's thesis) Faculty of Humanities, Middle East University, p. 48-49.

Al-Hasani. A. R. (1975). *Modern Political History of Iraq.* 3rd Edition, Beirut, Al-Irfan Press, 1975, p. 207.

Al-Hiti, A. S. (2004). Demography in Iraq, Internet: political axis, p. 33.

Al-Khalaf, J. M. (1959). Irak'ın Doğal, Ekonomik ve Beşeri Coğrafyası. *Arap Araştırmaları Enstitüsü (Arap Devletleri Ligi)*, P.7. 403-404.

Al-Khayat, H. (1975). *Geography of the Marshes and Swamps of Southern Iraq, Arab Education, Culture and Science Region*. Arab Research and Research Institute, International Press, Cairo, pages 111 – 145.

Al-Khorayef, R. M. (2008). *Population (Concepts, Methods and Practices).* King Saud University, Riyadh, 2nd Edition, p. 111-112.

Al-Mai, A. (1960). *Kurds in Bahdinan.* Mosul, p. 241.

Al-Nashi, T. G. M. (2015). *Analysis of Infrastructure Deprivation Map for the Residents of Souk Al-Shuyoukh District in 2014*, Baghdad University, College of Arts, Department of Geography, Master Thesis, p. 50.

Al-Nasrawi, S. (2011). *Iraq and the road to a civil state and international politics*. issue (183), forty-seventh year, p. 21.

Al-Nuaimi, N. A. (1975). *Turkish Foreign Policy After the Second World War*. Baghdad, Freedom of Repression, p. 13.

Al-Qalam, M. S. (2002). Power developments and multiplicity of interests: regional security policy in Iran's security system in the Arabian Gulf region: internal and external challenges, page 114.

Al-Qassab, N. Mahmoud, S., Abdul-Jalil A. W. (1979). *Political Geography*. Dar al-Qutb Press and Publishing, Mosul, p. 16.

Al-Rubaie, K. (2005). *Sectarian Structure in Iraq-Baghdad: Center for the Future*. p. 53.

Al-Saadi A. F. (1980). *Population geography studies*. Alexandria plant, p. 49.

Al-Saadi, A. F. (2009). *The geography of Iraq: its natural framework – its economic activity – its humanitarian side.* University House, 1st Edition, University of Arab Printing and Publishing, Baghdad, p. 7.

Al-Saadi, A. F. (2014). *Detail in Population Geography*. Chapter 1, Founder of Al-Warraq, About Printing and Publishing, p. 7.

Al-Saffar, F. (2008). *Political Freedom and A Comparative Study on Landmarks and Guarantees, Narrow Investigation.* Science for Printing and Publishing, 1st Edition, Beirut, page 13.

Al-Saif, T. (2014). Political Islam in Saudi Arabia: recent trends and future prospects. *Contemporary Arab Affairs*, 7(3), 398-420.

Al-Sammak, M. A. (2015). *Iraq, A roadmap for the birth of a new Iraq bordering the Region*. Khani Press, Duhok, p. 58-64.

Al-Sayed, S. S. (2003). Turkish foreign policy towards the Arab regional system after the 2003 invasion of Iraq, 2. http://www.democraticac.com/en/2009-10-18-12-22-02/9222003.

Al-Shaher, S. I. (2008). *The State: a study in political sociology*. Amman Haret Al-Assar Publishing and Distribution, page 5.

Al-Shubri, H. A. (2005). *Population changes in Al-Qadisiyah Governorate (1977-1997).* Baghdad University, (Doctoral thesis unpublished), Faculty of Education, Ibn Rushd, Department of Geography, p. 50-51.

Al-Tamimi, A. M. K. (1983). *Foreign Settlement in the Arab World.* World of Knowledge, Kuwait, p. 235.

Amer, F. (2008). *Unemployment Headline Survey.* Cairo, Egypt, p. 1.

Amer, M. (1994). *Economy and Manpower Planning, third edition.* Damascus University, p. 132.

Basili, N. (2001). *Kurds, a historical sociological study, presented by Louis Masnius, translated by Nouri Talabani*, Beirut – Dar Al-Shafei.

Boufer, A. (1970). *Deterrence and Strategy*. (Akram Dairi Çev.), birinci baskı (Beyrut, Dar Al-Tali`a for Printing and Publishing, Eylül 1970, p. 30).

Cordesman, A. (2008). *Iran, a weak or dominant state in the security system in the Arabian Gulf region: internal and external challenges.* Abu Dhabi, Emirates Center for Strategic Studies and Research, p. 76-77.

El-Musevi, M. A. (2018). *Teori ve pratik arasındaki şehirlerin coğrafyası*. Dar Al-Radwan Yayıncılık ve Basım, Amman, 1, sayfa. 201.

Ettien, F. A., Bouraoui, N., Teulon, F. (2020). Évaluation ex-post de projets réalisés par un consortium d'organisations. *Gestion*, 37(3): 91-110.

Falah, S. (1970). *Irak-İran sınırı, iki ülke arasındaki mevcut sorunların incelenmesi*. Bağdat, Al-Ani matbaası, sayfa. 16-17.

Fathi, M. A. and Abu-Radi, F. (1992). *Fundamentals of natural and human geography*. Dar al-Maarifa, University of Alexandria, one year unpublished, p. 319.

Ghanem, M. H. (1963). *International Relations Arab*. Al-Nahda Modern Printing House, Cairo, p. 20.

Hamed, O. (2011). *Haddad'dan alıntı, Türkiye'nin Ortadoğu'daki su krizindeki rolü: Bir model olarak Irak.* Stratejik Araştırmalar Dizisi, No. 117, (Bağdat, Uluslararası Araştırmalar Merkezi, Bağdat Üniversitesi, Teşrin evvel 2011), sayfa. 29-30.

Hasbak, Ş. (1972). *The Kurds: A Geographical Ethnographic Study*. 1st Edition, Baghdad, Shafiq, Printing House, p. 517-518.

Hassan, M. S. (1965). *Economic Development in Iraq*, Beirut, p. 31.

Hussein, A. R. A. (1976). *Focusing on Political Geography and Geopolitical Concepts*. Asaad printing house, Baghdad, p. 419.

Ibrahimi, M. and Jawad, H. S. (2020). Iraq's agreements with the countries of the world between (July 14, 1958-July 17, 1968) in the issues of the Iraqi Gazette, a historical-documentary study. *Journal of Regional Studies*, 14(44), 65-98.

Idris, M. A. (2011). *The challenges of Iran and the US-Iraq strategic partnership, an Iranian anthology series.* Al-Ahram Digital, Cairo, Al-Ahram Foundation, page 1.

Ismail, A. A. (1988). *A Research in the Geography of Cities, Culture House Publishing and Distribution.* Cairo, 4th Edition, p. 328.

Khasbak, S. (1973). *Northern Iraq.* first edition, Baghdad, Shafiq printing house, p. 23.

Klewi, L. K. (2014). *Geographical analysis of Iraq's foreign policy towards Turkey and Iran.* (PhD thesis Unpublished), Faculty of Letters, Basra University, p. 15.

Mazen, I. R. (1977). *A Theoretical Framework for Studying Foreign Political Behavior (Balronio) Political Law Faculty Lectures*. University of Baghdad, p. 12.

Muhammed, S. M. (1996). Article titled Home, Arabic Education, geopolitical site, Professor magazine, Faculty of Education, page. 389.

Nofal, S. (1972). *Introduction to Israel's Foreign Policy (Arab Region for Education, Hygiene and Science.* Al-Jilawi Press, p. 15.

OCHA, (2010). Office Coordinates of Humanitariaan affairs, https://reliefweb.int.

Okla, M. A. (2008*). Strategies for Power Policy – State Founders in Political Geography*. 1st Edition, Cultural Bookstore, Irbid, Jordan, p. 93.

Hauser, P. (1963) *Nüfus ve Uluslararası Politika*. (Dr. Khalil Hassan Khalil, Çev.), Kahire, Anglo-Egyptian Residency 1963, s. 270.

Rahbani, L. N. (2010). *The future of regional relations after the end of hostilities in Iraq.* Beirut, International University, 31/8/2010, page 5.

Recep, O. S. (2010). *State power, geostrategic studies.* Madbouly Library. 2nd floor, Cairo, page 78.

Reynolds, P.A. (1971*). Introduction to International Relations (London, tall man group limited 1971)*. p. 35

RIF, (1980). Research and Information Center, U.S. Military Intervention Possibilities to Occupy Oil Resources, p. 29.

Richard, C. (1925). *The heart of the Middle East*. Houdon, p. 25.

Robbins, P. (1993). *Turkey and the Middle East*. (translated by Mikhail Najm Khoury), Cordoba Publishing, Documentation and Research, T 3, p. 85.

Salah, A. (1979). *Contemporary Arab Orient*. Anglo-Egyptian Library, Cairo.

Salih, Z. (1968). *Britain and Iraq to 1914, A Study in International History and Colonial Expansion*. Baghdad, p. 257.

Talal, A. and Yusuf, A. (2004). *The invasion of Iraq and its Arab, regional and international implications*. (discussions of the intellectual symposium organized by the Arab League Studies Center in Beirut) 8-11 March 2004, Beirut Arab League Studies Center, p. 451 – 452.

Zaki, F. M. (1975). *Foreign policy and its dimensions in international politics*. first edition, Baghdad, p. 339-340.

Zubair, M. (2010). *Education crisis or society crisis?*. Arab Affairs. No. 143, Cairo, League of Arab States Secretariat, p. 128-129.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

ORCID:	009-0001-0948-3526
Adı Soyadı:	Abulwahhab Ahmed Jalil JALIL
Doğum Yeri:	Irak
Doğum Tarihi:	01/01/1983

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite:	Mosul Üniversitesi
Fakülte:	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Bölüm:	Coğrafya

YÜKSEK LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite:	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Enstitü:	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı:	Coğrafya